

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมของผู้ต้องขังวัยหนุ่ม ทักษสถานวัยหนุ่มกลาง ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ รายละเอียดดังนี้

- 2.1 ทักษสถานวัยหนุ่มกลาง จังหวัดปทุมธานี
- 2.2 แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network)
- 2.3 แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม (Social Support)
- 2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 2.4.1 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)
  - 2.4.2 ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relation Theory)
  - 2.4.3 ทฤษฎีกระบวนการอิทธิพลทางสังคม (Theory of Social Influence Process)
- 2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 ทักษสถานวัยหนุ่มกลาง จังหวัดปทุมธานี

ทักษสถาน หมายถึง สถานที่ใช้สำหรับควบคุมกักขังผู้ต้องขัง โดยมีเป้าหมายเฉพาะเจาะจง เพื่อให้สอดคล้องกับอายุ เพศ ฐานะ โภชนา ประเภทแห่งคดี ฯลฯ อาทิ ทักษสถานเปิด ทักษสถานบำบัดพิเศษสำหรับผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ทักษสถานวัยหนุ่ม เป็นต้น (ประเสริฐ เมฆมณี, 2522 : 209 – 210)

ผู้ต้องขังวัยหนุ่ม หมายถึงผู้ต้องขังชายที่มีอายุ 18 – 25 ปี จะต้องเป็นผู้ที่กระทำผิดครั้งแรก คดีเล็กน้อย ไม่ใช่ผู้ต้องขังคดียาเสพติด และมีกำหนดโทษไม่เกิน 30 ปี (พุทธชัย วรรณูปถัมภ์, 2544 : 16)

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ทักษสถานวัยหนุ่ม หมายถึง สถานที่ที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขัง ผู้ต้องขังชายที่มีอายุระหว่าง 18 – 25 ปี โดยกระทำความคิดครั้งแรก และเป็นคดีเล็กน้อย แต่ต้องมีโทษคดียาเสพติด และมีกำหนดโทษไม่เกิน 30 ปี แต่ในทางปฏิบัติจริงขณะที่กำลังศึกษา คือ มีผู้ต้องขังคดียาเสพติดรวมอยู่ด้วย โดยได้รับอำนาจพิเศษให้สามารถคุมขังได้

ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลางเป็นหน่วยงานราชการบริหารงานส่วนกลาง สังกัดกรมราชทัณฑ์ จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2518 ตั้งอยู่ เลขที่ 33/2 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 148 ไร่ 2 งาน 50 ตารางวา ซึ่งแต่เดิมเป็นสถานอบรมและฝึกวิชาชีพลาดยาว ใช้เป็นที่ควบคุมบุคคลอันธพาลตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 21 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2501 และฉบับที่ 43 ลงวันที่ 10 มกราคม 2502 ในปี พ.ศ. 2518 สถานที่แห่งนี้ ได้ถูกดัดแปลงใช้เป็นที่คุมขัง เพื่อการศึกษา และฝึกอาชีพแก่ผู้ต้องขังวัยหนุ่ม จึงได้ชื่อว่า "ทัณฑสถานวัยหนุ่ม" มีเนื้อที่ภายใน 23 ไร่ 1 งาน 75 วา เพื่อควบคุม และฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังวัยหนุ่ม (ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง. 2541 : 1)

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2530 ให้ย้ายศาลแพ่งและศาลอาญา ไปอยู่ที่ถนนรัชดาภิเษก เขตบางเขน และให้ย้ายเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตรอกคำ ถนนมหาไชย เขตพระนคร ออกไปด้วย เพื่อใช้สถานที่จัดสร้างสวนสาธารณะ เพื่อถวายสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสที่เจริญพระชนมพรรษาครบ 60 ปี ในวันที่ 12 สิงหาคม 2535 (ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง. 2541 : 1)

คณะกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขการย้าย และการใช้พื้นที่ของเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ได้มีมติเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2533 ให้ย้ายเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ไปอยู่ที่ทัณฑสถานวัยหนุ่มบางเขน และให้ก่อสร้าง ทัณฑสถานวัยหนุ่มบางเขนแห่งใหม่ บริเวณเรือนจำชั่วคราว คลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี และในระหว่างที่ยังก่อสร้างไม่แล้วเสร็จ ให้ย้ายทัณฑสถานวัยหนุ่มบางเขน ไปดำเนินการที่แดนต่างประเทศ และแดนข้างยนต์ ของเรือนจำกลางคลองเปรม มีเนื้อที่ประมาณ 13 ไร่ 2 งาน เป็นการชั่วคราว ตั้งแต่วันที่ 26 กันยายน 2534 และได้ส่งมอบ อาคารสถานที่เดิมให้กับเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2534 (ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง. 2541 : 1)

ตามคำสั่งกรมราชทัณฑ์ ที่ 889/2537 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2537 ได้เปลี่ยนชื่อจากทัณฑสถานวัยหนุ่มบางเขน เป็น "ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง" และต่อมาการก่อสร้างทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง ที่คลองหก แล้วเสร็จ จึงได้มาเปิดดำเนินการ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2538 เป็นต้นมา (ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง. 2541 : 1)

ปัจจุบันทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง ตั้งอยู่เลขที่ 22/4 ถนนเลียบคลองหก ตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี มีเนื้อที่ภายในกำแพง 64 ไร่ 2 งาน 64 วา พื้นที่ภายนอกกำแพง 109 ไร่ 2 งาน 54 วา รวมพื้นที่ทั้งสิ้น 174 ไร่ 1 งาน 18 วา (ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง. 2541 : 1 - 2)

ทัณฑสถานวัยหนุ่มมีจำนวนผู้ต้องขังทั้งสิ้น จำนวน 5,344 คน และมีเจ้าหน้าที่ทั้งสิ้น 312 คน (ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง. 2544 : 4) คิดเป็นสัดส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังเท่ากับ 312 : 5,344

คน หรือในอัตราส่วน 1 : 17 ในขณะที่สัดส่วนมาตรฐานสากลทั่วไปที่กล่าวไว้ในแผนทิศทาง
กรมราชทัณฑ์ในทศวรรษหน้าในช่วง พ.ศ. 2536-2545 เท่ากับ 1 : 5 (กรมราชทัณฑ์, 2537 : 16)
ตัวเลขสถิติผู้ต้องขังวัยหนุ่มของ ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง แยกตามลักษณะความผิด มีดังนี้

ตารางที่ 2.1

แสดงสถิติผู้ต้องขังจำแนกแยกตามลักษณะความผิด

ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2544

ลักษณะความผิด	จำนวน	ร้อยละ
ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน	1,465	30.24
ประทุษร้ายต่อชีวิต	140	2.89
ประทุษร้ายต่อร่างกาย	214	4.41
เกี่ยวกับเพศ	300	6.19
พระราชบัญญัติยาเสพติด	3,160	54.93
อื่นๆ	65	1.34
รวม	5,344	100.00

ที่มา : ฝ่ายปกครอง ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง (2544)

จากตารางที่ 2.1 จะเห็นว่า จำนวนผู้กระทำผิดในคดียาเสพติดจะมากเป็นอันดับหนึ่ง คือ ร้อยละ 54.93 คดีเกี่ยวกับทรัพย์สินเป็นอันดับที่สอง ร้อยละ 30.24 ลำดับที่สาม คือคดีประทุษร้ายต่อร่างกาย/ชีวิต ร้อยละ 7.30 คดีเกี่ยวกับเพศ ร้อยละ 6.19 คดีอื่น ๆ ร้อยละ 1.34 จากผู้ต้องขังทั้งหมด 5,344 คน

ตารางที่ 2.2

การจำแนกชั้นผู้ต้องขัง ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2544

ชั้นผู้ต้องขัง	จำนวน	ร้อยละ
เยี่ยม	568	10.63
ดีมาก	640	11.97
ดี	1,287	24.09
กลาง	2,773	51.88
เลว	70	1.31
เลวมาก	6	0.12
รวม	5,344	100.00

ที่มา: ฝ่ายปกครอง ทักษสถานวัยหนุ่มกลาง (2544)

จากตารางที่ 2.2 ผู้ต้องขังชั้นเยี่ยม ดีมาก และดี เท่านั้นที่อาจได้รับพักการลงโทษ ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2505) ออกตามความใน พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ 2479 ข้อ 46 ดังต่อไปนี้

1. ชั้นเยี่ยม ไม่เกิน 1 ใน 3 ของกำหนดโทษที่ระบุไว้ในหมายแจ้ง โทษเด็ดขาด ในกรณีที่มีการพระราชทานอภัยโทษ ให้กำหนดโทษตามหมายแจ้งโทษเด็ดขาดฉบับหลังสุด
2. ชั้นดีมาก ไม่เกิน 1 ใน 4 ของกำหนดโทษที่ระบุไว้ในหมายแจ้ง โทษเด็ดขาด ในกรณีที่มีการพระราชทานอภัยโทษ ให้กำหนดโทษตามหมายแจ้งโทษเด็ดขาดฉบับหลังสุด
3. ชั้นดี ไม่เกิน 1 ใน 5 ของกำหนดโทษที่ระบุไว้ในหมายแจ้ง โทษเด็ดขาด ในกรณีที่มีการพระราชทานอภัยโทษ ให้กำหนดโทษตามหมายแจ้งโทษเด็ดขาดฉบับหลังสุด

2.1.1 หน้าที่ความรับผิดชอบของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง

หน้าที่ความรับผิดชอบของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง (ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง. 2544 : 2) มีดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ และพัฒนามาตรการ หลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และถูกต้องตามหลักทัณฑวิทยา
2. กำหนดแนวทาง ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังวัยหนุ่ม

3. ให้คำปรึกษา แนะนำ เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังวัยหนุ่มตามนโยบาย และแผนงานของกรมราชทัณฑ์
4. ควบคุมและดำเนินการกับผู้ต้องขังวัยหนุ่มที่จัดอยู่ในประเภทของโทษ
5. จัดการศึกษา อบรม พัฒนา ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมและฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง
6. ดำเนินการเกี่ยวกับการทำงาน และการใช้แรงงานผู้ต้องขัง
7. ดำเนินการทางพัฒนาปฏิบัติ จัดสวัสดิการ ให้การสงเคราะห์ และพัฒนาสุขภาพอนามัยแก่ผู้ต้องขัง รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับการสุขภาพ
8. ปฏิบัติงานร่วมกัน หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือได้รับมอบหมาย
9. ควบคุมและให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังวัยหนุ่ม อายุไม่เกิน 25 ปี คดีเด็ดขาดมีกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 30 ปี ยกเว้นคดียาเสพติดให้โทษ หรือคดีอื่นแต่คดียาเสพติด ผู้ต้องขังป่วยด้วยโรคติดต่อเรื้อรังหรือโรคจิตประสาท และผู้ต้องขังพิการหรือทุพพลภาพ

จากข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้ ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลางมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล หรือคำสั่งผู้มีอำนาจ โดยควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี ให้การศึกษาอบรมและฝึกวิชาชีพ จัดสวัสดิการ และให้การสงเคราะห์ รวมทั้งการพัฒนาสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขัง มีอำนาจควบคุมนักโทษเด็ดขาด ซึ่งเป็นวัยหนุ่ม อายุระหว่าง 18 – 25 ปี และ โทษจำคุกไม่เกิน 30 ปี

ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง ได้จำแนกผู้ต้องขังไว้แตกต่างกัน 7 แคน ดังนี้

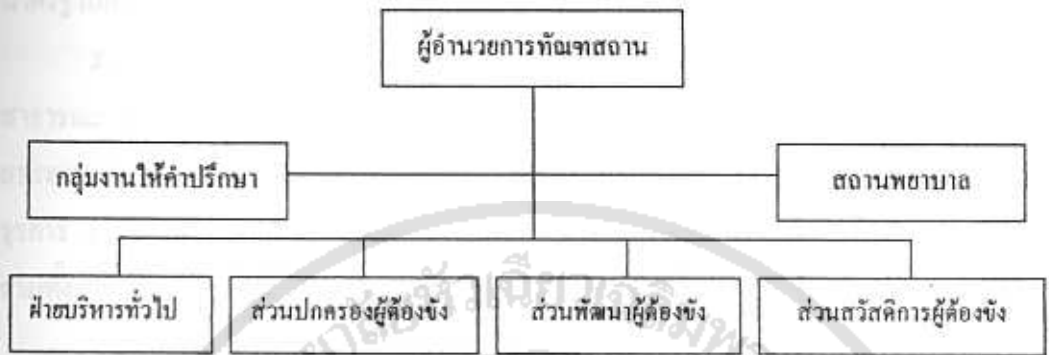
- แคน 1, 3, 5 เป็นผู้ต้องขังวัยหนุ่มที่เป็นคดียาเสพติด
- แคน 2, 4, 6, 7 เป็นผู้ต้องขังวัยหนุ่มที่เป็นคดีทั่วไป

1.1.2 การบริหารงานของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง

การบริหารทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง แบ่งการบริหารทัณฑสถานออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังแผนภูมิโครงสร้าง การแบ่งส่วนราชการตามแผนอัตรากำลัง ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1

แสดงการแบ่งส่วนบริหารภายในทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง

- งานธุรการ	ฝ่ายปกครองผู้ต้องขัง	ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ	ฝ่ายสวัสดิการ
- งานการเงินและบัญชี	- งานปกครองกลาง	- งานทัณฑปฏิบัติ	- งานสุทกรรม
- งานพัสดุและอาคารสถานที่	- งานปกครองแดน	งานทะเบียนประวัติ	- งานเยี่ยมญาติ
- งานประชาสัมพันธ์	ฝ่ายรักษาการณ์	ฝ่ายฝึกวิชาชีพ	- งานเงินฝาก
- งานเลขานุการ	- งานรักษาการณ์	- งานฝึกวิชาชีพ	ฝ่ายสงเคราะห์
- งานรับเรื่องร้องทุกข์		- งานเงินทุน	- งานร้านสงเคราะห์
		- งานสาธารณะ	- งานสังคมสงเคราะห์
		ฝ่ายจำแนกและคุมประพฤติ	- งานนันทนาการ
		- งานจำแนก	
		- งานคุมประพฤติ	
		ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ	
		- งานการศึกษา	
		- งานพัฒนาจิตใจ	
		- งานเสริมการศึกษา	

ที่มา : ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง (2541 : 7)

จากแผนภูมิที่ 2.1 การบริหารงานของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลางสามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

1. กลุ่มงานให้คำปรึกษาและพัฒนาผู้ต้องขัง มีหน้าที่ศึกษา วิเคราะห์ พัฒนาระบบ รูปแบบ มาตรการ หลักเกณฑ์ และวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องขังวัยหนุ่มให้ถูกต้องตามหลักทัณฑวิทยา และเป็นมาตรฐานเดียวกัน ติดตาม ประเมินผล และให้คำแนะนำแก่ผู้บริหารและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. ส่วนบริหารงานทั่วไปมีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินงานด้าน ธุรการ งานสารบรรณ งานทะเบียนเอกสารสำคัญ การเงินการบัญชี การพัสดุ อาคารสถานที่ ยานพาหนะ การบริหารงานบุคคลเบื้องต้น การประชาสัมพันธ์ งานรับเรื่องราวร้องทุกข์ งาน รุรการ งานประชุม การรวบรวมสถิติข้อมูลต่าง ๆ งานแผนงาน โครงการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการบริการและงานที่มิได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะ

3. ส่วนปกครองผู้ต้องขัง รับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผน และดำเนินการด้านการควบคุม ผู้ต้องขัง การรักษาการณ์บริเวณทัณฑสถาน การป้องกันการลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามเข้า-ออก ทัณฑสถาน และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถแยกออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ คือ

3.1 ฝ่ายรักษาการณ์ ทำหน้าที่วางแผน และดำเนินการเกี่ยวกับงานรักษาการณ์ทัณฑสถาน การป้องกันการลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามเข้า-ออกทัณฑสถาน ตลอดจนการควบคุม ดูแล เก็บรักษา และการใช้อาวุธปืนของทัณฑสถาน รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.2 ฝ่ายปกครองกลาง ทำหน้าที่วางแผน และดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ใน กฎระเบียบของทัณฑสถาน ตลอดจนแนะนำ อบรม เกี่ยวกับระเบียบวินัย และการปฏิบัติตนใน ทัณฑสถานแก่ผู้ต้องขัง พิจารณาเสนอความคิดเห็นและความเห็นเกี่ยวกับการลด/เลื่อนชั้น การ ลงโทษทางวินัย คัดเลือกผู้ต้องขังออกทำงานนอกทัณฑสถาน การควบคุมผู้ต้องขังจำนอนหรือ ออกรักษาค้นนอกทัณฑสถาน ควบคุม ดูแลระบบน้ำ และไฟฟ้าของทัณฑสถาน รวมทั้งประสาน งานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.3 ฝ่ายปกครองแดน 1 ถึงแดน 7 ทำหน้าที่ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ใน ระเบียบวินัย และปฏิบัติภารกิจประจำวันตามกฎระเบียบของทัณฑสถาน

4. ส่วนการพัฒนาผู้ต้องขัง รับผิดชอบเกี่ยวกับการควบคุม ตรวจสอบ การจัดทำทะเบียน ประวัติผู้ต้องขัง ลักษณะผู้ต้องขัง การดำเนินการด้านทัณฑปฏิบัติ การคุมประพฤติ การให้การ ศึกษา การฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง รวมทั้งการบริหารเงินทุนผลประโยชน์จากการฝึกวิชาชีพ และ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแยกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ได้ดังนี้

4.1 ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ ดำเนินการเกี่ยวกับการตรวจสอบหมายศาล การจัดทำทะเบียน ประวัติ การเลื่อนลดชั้น การย้าย ผู้ต้องขังถึงแก่กรรม การปล่อยตัว การออกใบบริสุทธิ์ การลด วันต้องโทษจำคุก การขอพระราชทานอภัยโทษ การพักการลงโทษ และดำเนินการเกี่ยวกับการส่ง ผู้ต้องขังออกทำงานสาธารณะนอกทัณฑสถาน รวมทั้งติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.2 ฝ่ายจําแนกลักษณะและคุมประพฤติ ดำเนินการจําแนกลักษณะผู้ต้องขังให้เป็นตามหลักทัณฑวิทยา ในการกำหนดวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล ตั้งแต่การแยกประเภท การสัมภาษณ์ประวัติ การเสนอข้อมูลให้คณะกรรมการฯ ตลอดจนการติดตามประเมินผล รวมทั้งการจําแนกซ้ำ ดำเนินการด้านคุมประพฤติผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยคุมประพฤติ ทั้งการสืบเสาะ การสงเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไข การเพิกถอน การคุมประพฤติ งานอาสาสมัครคุมประพฤติ การเตรียมการก่อนการปล่อยคุมประพฤติ ตลอดจนงานอื่นที่ ส่งเสริม สนับสนุนงานคุมประพฤติ และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.3 ฝ่ายฝึกวิชาชีพ วางแผน และดำเนินการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง ตลอดจนการทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงาน ผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ด้านการฝึกวิชาชีพ การเตรียมความพร้อมด้านวิชาชีพให้กับผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษ (เหลือโทษไม่เกิน 6 เดือน) การจัดหาวัสดุดิบ การหาตลาด และการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การบริหารเงินทุนผลประโยชน์ ควบคุมการใช้ยานพาหนะที่จัดซื้อด้วยเงินทุนฝึกวิชาชีพ คัดเลือก และควบคุมผู้ต้องขังออกทำงานสาธารณะ รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.4 ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ วางแผน และดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษา และพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง จัดการศึกษาวิชาสามัญ วิชาชีพ และธรรมศึกษา ตลอดจนการจัดอบรมหลักสูตรการเตรียมเข้าทำงาน การอบรมและพัฒนาจิตใจ การจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมปลูกฝัง ปรับเปลี่ยนทัศนคติ จิตสำนึก ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม จัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษา เช่น ห้องสมุด การจัดโฮตทิสานุปรณ์ การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นต้น รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. ส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการ การให้การสงเคราะห์ด้านต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขัง การดำเนินการจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมญาติ การควบคุมการติดต่อสื่อสารระหว่างญาติและผู้ต้องขังให้เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ การรับฝากเงิน การจัดทำบัญชี การฝากและการหักจ่ายเงินฝากผู้ต้องขัง การควบคุมดูแล การประกอบอาหาร และจัดเลี้ยงผู้ต้องขัง และการให้สวัสดิการแก่ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ตามสมควรแก่อัถภาพฯลฯ โดยแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

5.1 ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง

ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการให้การสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง ดำเนินการเกี่ยวกับอาหารและการจัดเลี้ยงผู้ต้องขัง การรับฝากเงิน การจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมญาติ ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ

ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขังเป็นฝ่ายที่ขึ้นตรงต่อส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง มีหน้าที่ความรับผิดชอบแบ่งเป็น 3 งาน ดังต่อไปนี้

5.1.1 งานสุททกรรม

มีหน้าที่ดำเนินการควบคุม ดูแล การประกอบอาหารให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย ถูกสุขลักษณะ และมีจำนวนอาหารให้พอเหมาะพอดีกับจำนวนผู้ต้องขัง ตามรายการอาหารประจำเดือน ที่ได้รายงานกรมราชทัณฑ์ทุกประเภท

5.1.2 งานเงินฝากผู้ต้องขัง

มีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับการรับฝากเงินผู้ต้องขังโดยตรงและทางธนาณัติ รวมทั้งจัดทำบัญชีการรับฝาก และหักจ่ายการใช้จ่ายเงินผู้ต้องขัง ตลอดจนจัดทำบัญชีแสดงรายรับรายจ่าย คงเหลือประจำเดือน และประจำทุกไตรมาส รายงานกรมราชทัณฑ์ทราบ

5.1.3 งานเยี่ยมญาติ

มีหน้าที่ดำเนินการและจัดการให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมญาติ อำนวยความสะดวกให้กับญาติในการเยี่ยม ตรวจสอบของฝากจากญาติผู้ต้องขัง ตลอดจนประสานสัมพันธ์ให้ทราบถึงกฎระเบียบในการติดต่อเยี่ยม และมีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมของทัณฑสถาน

5.2 ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ต้องขัง

มีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับร้านค้าสงเคราะห์ผู้ต้องขัง งานสังคมสงเคราะห์ โดยให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาทั้งรายบุคคล และรายกลุ่ม นอกจากนี้ยังดูแลในส่วนของการนันทนาการต่าง

ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ต้องขังเป็นฝ่ายที่ขึ้นตรงต่อส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง มีหน้าที่ความรับผิดชอบแบ่งเป็น 3 งาน ดังต่อไปนี้

5.1.1 งานร้านค้าสงเคราะห์ผู้ต้องขัง

ดำเนินการจัดตั้งร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขัง เพื่อจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่เจ้าหน้าที่พนักงาน ผู้ต้องขัง และญาติที่มาเยี่ยมผู้ต้องขัง ในราคาต่ำกว่า หรือเท่ากับตลาดในท้องถิ่น อันเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ญาติผู้ต้องขังที่ไม่ต้องหิ้วของเยี่ยมมาเป็นระยะทางไกล อีกทั้งเป็นการป้องกัน และปราบปรามยาเสพติด และสิ่งของต้องห้ามเข้าสู่ภายในทัณฑสถานอีกชั้นหนึ่ง ร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขังดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ โดยมีผู้จัดการมีหน้าที่ควบคุมดูแล รับผิดชอบทั่วไปในกิจการของร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขัง และถ้าดำเนินการได้ผลกำไรจะจ่ายเป็นสวัสดิการแก่เจ้าหน้าที่พนักงาน และผู้ต้องขัง ในกิจการเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ และอื่น ๆ ของทัณฑสถาน

5.1.2 งานสังคมสงเคราะห์

มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการให้การสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังและครอบครัว ตลอดจนผู้พันโทษให้เป็นไปตามหลักการสังคมสงเคราะห์ ดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังเกี่ยวกับการอุทธรณ์ฎีกา การขอพระราชทานอภัยโทษ ฯลฯ ติดต่อประสานงานกับส่วนราชการหรือองค์กรเอกชน เพื่อดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขัง ผู้พันโทษ และครอบครัว ตลอดจนดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังใน

ด้านอื่นๆ เช่น การรับฝากของผู้ต้องขังเข้าใหม่ การติดต่อหาที่พักชั่วคราว และส่งผู้ต้องขังกลับภูมิลำเนาหลังพ้นโทษ เป็นต้น

5.1.3 งานนันทนาการ

มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดให้ผู้ต้องขังได้ออกกำลังกาย เล่นกีฬา เล่นดนตรี หรือได้รับความบันเทิงอื่นๆ ตามควรแก่ศักยภาพ ความรู้ และจัดหาอุปกรณ์กีฬาให้ผู้ต้องขัง โดยประสานงานขอความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์กีฬาจากภาครัฐและเอกชน จัดการแข่งขันกีฬาสำหรับผู้ต้องขังตามความจำเป็นตามความเหมาะสมกับเทศกาลต่างๆ

6. สถานพยาบาล มีหน้าที่ให้การบำบัดรักษาแก่ผู้ต้องขัง ดูแล ควบคุม และดำเนินการด้านอนามัย สุขาภิบาล ทัศนสถานและสิ่งแวดล้อมในทัณฑสถาน ให้คำแนะนำแก่ผู้บริหารในการส่งผู้ต้องขังออกไปรักษาพยาบาลนอกทัณฑสถาน ตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.1.3 จำนวนบุคลากรของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง

จำนวนบุคลากรของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง โดยการจำแนกตามตำแหน่งของฝ่ายต่างๆ คังแผนภูมิต่อไปนี้

จากแผนภูมิที่ 2.2 แสดงจำนวนอัตราค่าถึงพลของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2544 พบว่า มีเจ้าหน้าที่บริหารงานราชทัณฑ์ระดับ 9 ตำแหน่งผู้อำนวยการทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง จำนวน 1 คน

เจ้าหน้าที่บริหารงานราชทัณฑ์ระดับ 8 จำนวน 4 คน ประกอบด้วย ตำแหน่งผู้อำนวยการส่วน ได้แก่ ส่วนปกครองผู้ต้องขัง ส่วนพัฒนาผู้ต้องขัง ส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง จำนวน 3 คน และตำแหน่งผู้อำนวยการสถานพยาบาล จำนวน 1 คน

ในส่วนของฝ่ายบริหารทั่วไปมีบุคลากรจำนวน 30 คน กลุ่มงานให้คำปรึกษามีบุคลากรจำนวน 5 คน ส่วนพัฒนาผู้ต้องขังมีบุคลากรจำนวน 92 คน ประกอบไปด้วย ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ จำนวน 19 คน ฝ่ายจำแนกลักษณะและคุมประพฤติจำนวน 12 คน ฝ่ายฝึกวิชาชีพจำนวน 30 คน และฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจจำนวน 30 คน สำหรับส่วนสวัสดิการผู้ต้องขังมีบุคลากรจำนวน 30 คน ประกอบไปด้วย ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขังจำนวน 18 คน และฝ่ายสงเคราะห์ผู้ต้องขังจำนวน 11 คน สถานพยาบาลมีบุคลากรจำนวน 8 คน ส่วนปกครองผู้ต้องขังมีบุคลากรจำนวน 145 คน ประกอบไปด้วย ฝ่ายรักษาการณ์จำนวน 29 คน ฝ่ายปกครองกลางจำนวน 21 คน ฝ่ายปกครองแดน 1-7 มีจำนวน 95 คน

จากจำนวนบุคลากรทั้งหมด 312 คน มีบุคลากรที่เป็นผู้หญิงจำนวน 5 คน คือผู้อำนวยการส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง ผู้อำนวยการสถานพยาบาล นักทัณฑวิทยา 7 เจ้าหน้าที่พิมพ์ดีดของฝ่ายบริหารทั่วไป และนักสังคมสงเคราะห์ นอกเหนือจากนี้เป็นบุคลากรผู้ชายทั้งหมด

1.1.4 ขอบเขตงานของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง

ขอบเขตงานมีความสำคัญต่อการบริหารและการปกครองของทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง เพราะจะส่งผลถึงสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของผู้ต้องขัง ดังนั้นการควบคุมผู้ต้องขัง จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ทัณฑสถาน ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งจะครอบคลุมไปถึง การรับตัวผู้ต้องขัง การส่งตัวเข้าสถานแรกรับ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การดำเนินงานปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในด้านต่างๆ ได้แก่ การบริการด้านพยาบาล การให้การศึกษา การฝึกวิชาชีพ สวัสดิการ การนันทนาการ การร้องทุกข์ และการปลดปล่อยผู้ต้องขัง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. การรับตัวผู้ต้องขัง

1.1 ทำการตรวจค้นสิ่งของที่ตัวผู้ต้องขังที่มีติดตัวมา เพื่อตรวจหาสิ่งของต้องห้ามหรือสิ่งของที่ไม่อนุญาตให้นำเข้าทัณฑสถาน เป็นมาตรการในการรักษาความปลอดภัยของทัณฑสถาน

1.2 ตรวจสอบนายผู้ต้องขังเข้าใหม่ เมื่อมีผู้ต้องขังป่วย หรือมีโรคคิดจะต้องรีบให้มีการรักษาพยาบาล หรือจัดแยกควบคุมไว้จากผู้ต้องขังอื่นเป็นกรณีพิเศษ

1.3 จัดทำทะเบียนประวัติผู้ต้องขังใหม่ โดยการจัดเก็บข้อมูล รายละเอียดต่าง ๆ เป็นรายบุคคลอย่างละเอียด พร้อมกับถ่ายรูปเพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการปล่อยตัวผิดพลาด

2. การส่งตัวเข้าสถานแรกรับ

ผู้ต้องขังใหม่ทุกคนจะต้องถูกส่งตัวเข้ามาสถานแรกรับอย่างน้อย 1 สัปดาห์ ซึ่งถือเป็นค่าที่มีความสำคัญ เพื่อเป็นการปรับสภาพจิตใจ โดยจะได้รับการฝึกอบรม แนะนำเกี่ยวกับระเบียบวินัยการปฏิบัติตนขณะอยู่ในทัณฑสถาน

3. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

เมื่อผู้ต้องขังเข้าใหม่อยู่ในสถานแรกรับครบกำหนด แล้วจะทำการจำแนกลักษณะโดยวิเคราะห์ประวัติผู้ต้องขัง เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติในด้านต่าง ๆ

4. การดำเนินงานปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ

4.1 การบริการด้านพยาบาล ทัณฑสถานวัยหนุ่ม มีแพทย์ประจำสถานพยาบาล ทัณฑสถาน เป็นผู้ทำการตรวจรักษาผู้ต้องขังป่วย สัปดาห์ละ 3 ครั้ง คือ วันจันทร์ พุธ ศุกร์ เวลาราชการ

4.2 การให้การศึกษา ทัณฑสถานให้การอบรมแก้ไขผู้ต้องขัง เพื่อเตรียมก่อนพ้นโทษ จัดการศึกษาในรูปของการศึกษาผู้ใหญ่ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยจัดตั้งโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ในทัณฑสถาน ชื่อว่า โรงเรียนครุณกิจวิทยา ทำการเปิดสอน 4 สาขา ได้แก่ สายสามัญ สายอาชีพ สายธรรมศึกษา และสายอุดมศึกษา

4.3 การฝึกวิชาชีพ ทัณฑสถานได้ทำการฝึกวิชาชีพในสาขาที่ตลาดแรงงานต้องการให้กับผู้ต้องขัง โดยมีวิชาชีพหลัก ได้แก่ ช่างไม้ การจักสานและเครื่องหวาย ช่างเชื่อมโลหะ ช่างปูน การเกษตรกรรม ได้แก่ การขยายพันธุ์พืช การเพาะชำ

4.4 การสวัสดิการ นันทนาการ และการร้องทุกข์ ได้แก่

- จัดให้มีร้านสงเคราะห์สำหรับจำหน่ายอาหาร และสินค้าทั่วไปที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังทั้งภายในและภายนอกทัณฑสถาน โดยมีราคาตามท้องตลาด ซึ่งทางทัณฑสถาน
- มีหน่วยงานสุททกรรมในการปรุงอาหารจัดเลี้ยงผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ ในวันเสาร์ วันอาทิตย์ ทางทัณฑสถานได้จัดอาหารหวานเพิ่มให้อีกหนึ่งอย่าง
- จัดหาน้ำสะอาดให้เพียงพอแก่การบริโภค
- จัดหาพัดลมระบายอากาศไว้ในทุกเรือนนอน
- จัดหาห้องสมุดใหญ่ในทัณฑสถาน และจัดตั้งห้องสมุดเล็กไว้ตามแดนงานควบคุมต่าง ๆ

- จัดหาอุปกรณ์เพื่อความบันเทิง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเล่นวีซีดี เครื่องเล่นดนตรีไทย เครื่องเล่นดนตรีสากล และ จัดตั้งวงดุริยางค์
- จัดอุปกรณ์การเล่นกีฬา เพื่อการออกกำลังกาย เช่น ฟุตบอล ตะกร้อ ฯลฯ
- การรับบริจาคช่วยเหลือจากองค์กรกุศลต่าง ๆ
- จัดให้มีการเยี่ยมญาติของผู้ต้องขัง ให้เยี่ยมทุกวันในเวลาราชการ
- จัดตั้งหน่วยงานและศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของผู้ต้องขังและญาติตลอดเวลา
- การสงเคราะห์ผู้ต้องขังด้านอื่น ๆ เช่น การติดต่อหางานให้ทำหลังพ้นโทษ

4.5 การปลดปล่อยผู้ต้องขัง การปล่อยตัวผู้ต้องขังที่คดีถึงที่สุดแล้ว หมายถึง ผู้ต้องขังที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้จำคุกคดีถึงที่สุด และจำมาครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาลแล้ว และนอกจากนี้อาจมีการปล่อยตัวผู้ต้องขังที่เป็นนักโทษเด็ดขาดที่มีความประพฤติ ขยันหมั่นเพียร ในการทำงาน และการศึกษา จนได้รับการเลื่อนขั้นเป็นนักโทษเด็ดขาดชั้นดีขึ้นไป จะได้รับวันลดวันต้องโทษจำคุกจากการออกทำงานสาธารณะนอกทัณฑสถาน หรือได้รับการพักการลงโทษ เป็นการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาล โดยมีเงื่อนไขให้ปฏิบัติตามข้อกำหนดของการคุมประพฤติ ประมาณวันละ 10 - 15 คน โดยจะเริ่มปล่อยตัวเวลาประมาณ 08.00 น. เป็นต้นไป และนอกจากนี้อาจมีการปล่อยตัวผู้ต้องขังที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษรวม ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการขอพระราชทานอภัยโทษ หรือผู้ต้องขังอาจยื่นเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษให้กับตนเองเป็นการเฉพาะรายด้วย

1.1.5 งานสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง

งานด้านสังคมสงเคราะห์เป็นหน่วยงานที่ขึ้นกับฝ่ายสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ปฏิบัติงานมุ่งเน้นในด้านการสงเคราะห์และฟื้นฟูผู้ต้องขัง ให้กลับไปประพฤติตนเป็นคนดี โดยแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขัง มุ่งให้ผู้ต้องขังเกิดความตระหนักในคุณค่าของตนเอง โดยการนำวิธีการ กระบวนการ เทคนิคและทักษะทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้ ซึ่งฝ่ายสงเคราะห์ผู้ต้องขังในทัณฑสถาน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มงานที่สำคัญ คือ งานสังคมสงเคราะห์ และงานนันทนาการ

ก. งานสังคมสงเคราะห์ ในทัณฑสถานวัยหนุ่ม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มงาน ดังนี้

1. กลุ่มงานบริการ

1.1 งานสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ผู้พ้นโทษและครอบครัว

1.2 งานให้คำปรึกษา

1.3 ประสานงานหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

2. กลุ่มวิชาการ

วิเคราะห์งานข้อมูล เพื่อวินิจฉัยปัญหาและวางแผนการสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขัง และครอบครัว จัดระบบข้อมูลทางสังคมสงเคราะห์ผู้ต้องขัง วิจัยพัฒนาเพื่อปรับปรุงพัฒนาการปฏิบัติงานให้เหมาะสมยิ่งขึ้นรวมไปถึงการฝึกอบรมประชุม ถัมมนาทางวิชาการ

3. กลุ่มงานบริหาร

จัดทำแผนงานประจำปี โดยคิดตามประเมินผลเป็นระยะ เพื่อพัฒนาบุคลากร จัดหาทรัพยากรทางสังคมที่จำเป็น และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและสังคมทั่วไปทราบ

ข. งานนันทนาการ

จัดนันทนาการให้ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของงบประมาณ สถานที่ ภายในทัณฑสถาน เช่น กีฬา ออกกำลังกายบริหารประกอบจังหวะ สวนสุขภาพภายในแดน แสดงดนตรีไทย/สากล ชมวิถีทัศน์ สารคดี ภาพยนตร์ อ่านหนังสือในห้องสมุด

1.1.6 บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถาน

บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถาน โดยแยกตามลักษณะงานการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ดังนี้

1.1.6.1 การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเข้าใหม่

บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ ที่ปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่อื่น คือ การปฐมนิเทศหรือชี้แจงให้ผู้ต้องขังได้รู้จักกฎกติกาการอยู่ในทัณฑสถาน ประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะได้รับ บริการด้านสงเคราะห์และสวัสดิการที่ทัณฑสถานจัดให้ เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของทัณฑสถานก่อนที่จะส่งไปอยู่ร่วมกับผู้ต้องขังเก่าอื่น ๆ

1.1.6.2 การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ

การแนะแนวทางผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ โดยการดำเนินการกับผู้ต้องขังก่อนปล่อย 3 - 6 เดือน เป็นการแนะแนวทางการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตนหลังพ้นโทษ แนะนำหน่วยงานองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน เป็นต้น และหากผู้ต้องขังรายใดมีปัญหาความเดือดร้อนเมื่อถูกปล่อยตัว เช่น ไม่มีค่าพาหนะกลับภูมิลำเนา ไม่สามารถติดต่อญาติได้ ไม่มีที่พักอาศัย ฯลฯ นักสังคมสงเคราะห์ต้องประชาสัมพันธ์ให้ผู้ต้องขังยื่นคำร้องขอรับการสงเคราะห์แล้ว นักสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการช่วยเหลือต่อไปอีกทั้งยังมีการให้คำปรึกษารายบุคคล และรายกลุ่ม

1.1.6.3 การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังก่อนปล่อยพ้นโทษ

นักสังคมสงเคราะห์ต้องทำงานร่วมกับวิชาชีพอื่น หรือฝ่ายอื่น ๆ ในทัณฑสถาน เพื่อความสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยการดำเนินการดังกล่าวข้างต้น จะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น นักสังคมสงเคราะห์จะมีบทบาทสำคัญ โดยช่วยให้คนมีปฏิสัมพันธ์กับระบบทรัพยากรต่าง ๆ

ที่มีอยู่ในสังคม เพื่อเป็นการช่วยเหลือ และส่งเสริมผู้ด้อยชั้น เช่น การติดต่อขอรับบริจาค การประสานงาน การส่งต่อ เป็นต้น

1.1.7 การดำเนินชีวิตของผู้ด้อยชั้นในทัศนสถาน

การดำเนินชีวิตในแต่ละวันของผู้ด้อยชั้นวัยหนุ่ม ทัศนสถานวัยหนุ่มกลางได้ปฏิบัติตาม กำหนดตารางเวลาประจำวัน ที่ทางกรมราชทัณฑ์ได้ให้เป็นแนวทางแก่เรือนจำและทัศนสถาน ทั่วประเทศในการถือปฏิบัติ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.3

แสดงกำหนดเวลาประจำวันของผู้ต้องขัง

เวลา	กรรงาน	หมายเหตุ
วันธรรมดา		
05.30 น.	เป่าแตรปลุก	การอบรมคอนเสิร์ต ได้แก่ อบรม
06.00 น.	ลงจากห้องแล้วอบรม	ศีลธรรม วัฒนธรรม หน้าที่พลเมืองดี
07.00 น.	เตรียมตัวรับประทานอาหาร	ฝึกกาชบริหาร ระเบียบแถว อย่างไร
08.00 น.	ซักธงชาติขึ้นแล้วรับประทานอาหาร	อย่างหนึ่งโดยสลับกันเป็นวันๆ
08.30 – 08.45 น.	ฝึกจิตภาวนา 15 นาที	
09.00 น.	ฝึกวิชาชีพหรือศึกษา	การอบรมคอนเสิร์ต ได้แก่ อบรมความรู้
12.00 น.	หยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน	เกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ข้อบังคับ และ
13.00 น.	ฝึกวิชาชีพหรือศึกษา	ระเบียบเรือนจำ สุขภาพ ศีลธรรม
14.50 น.	หยุดพัก 10 นาที แล้วฝึกหรือศึกษาคัดต่อ	วัฒนธรรม หรือความรู้เบ็ดเตล็ดทั่วไป
16.00 น.	เท็กแล้วพักผ่อนหรือเล่นกีฬา	อย่างไรอย่างหนึ่ง ใช้เวลาประมาณ 10
16.30 น.	อาบน้ำ	นาที
17.00 น.	รับประทานอาหารแล้วพักผ่อน	
18.00 น.	ซักธงชาติลงแล้วขึ้นห้องนอน	การอบรมเดี่ยว ได้แก่ การอบรมราช
19.00 น.	อบรม สวดมนต์ แล้วนอน	บุคคล ควรจะได้มีบ่อยๆ ตามโอกาส
19.00 – 19.15 น.	ฝึกจิตภาวนา 15 นาที	และความเหมาะสม
วันหยุดราชการ		
05.30 น.	เป่าแตรปลุก	
06.00 น.	ลงจากห้องแล้วอบรม	
07.00 น.	เตรียมตัวรับประทานอาหาร	
08.00 น.	ซักธงชาติขึ้น แล้วรับประทานอาหาร ทำ	
	ความสะอาดสถานที่ / เครื่องแต่งกาย / ที่นอน	
08.30 – 08.45 น.	ฝึกจิตภาวนา 15 นาที	
12.00 น.	หยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน พักผ่อน	
14.00 น.	ฟังธรรม หรืออบรมศีลธรรม	
15.00 น.	เล่นกีฬา หรือการบันเทิงกีฬา	
16.30 น.	อาบน้ำ	
17.00 น.	รับประทานอาหารแล้วพักผ่อน	
18.00 น.	ซักธงชาติลงแล้วขึ้นนอน	
19.00 น.	อบรม สวดมนต์	
19.00 – 19.15 น.	ฝึกจิตภาวนา 15 นาที แล้วนอน	

ที่มา : คู่มือเจ้าพนักงานเรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง, กรมราชทัณฑ์ (2542 : 49 – 50)

1.1.7 สภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง

การควบคุมดูแลผู้ต้องขังให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล เป็นเรื่องสลับซับซ้อน กรมราชทัณฑ์ต้องมีการรับผิดชอบ นับตั้งแต่ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ คือ ปัจจัย 4 ได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ตลอดจนถึงเรื่องความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง สามารถอธิบายแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้ (ส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง ททัชสถานวัยหนุ่มกลาง. 2544 : 1-4)

1.1.7.1 อาหาร

การกินอาหารนั้นผู้ต้องขัง ได้ทานอาหาร 3 มื้อต่อวัน และในวันเสาร์หรือวันอาทิตย์จะได้ของหวานเพิ่มอีก การจัดหาอาหารเป็นไปตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กับข้อเสนอแนะในเรื่องอาหารขององค์การสหประชาชาติ โดยให้ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับอาหารอันมีประโยชน์เพียงพอที่จะเสริมสร้างสุขภาพ และความแข็งแรงแห่งร่างกาย จัดปรุงอย่างสะอาด และจัดเลี้ยงอย่างเป็นระเบียบ โดยมีงานสุขกรรมรับผิดชอบเรื่องการโภชนาการและสุขาภิบาลอาหารของทัชสถาน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง และป้องกันโรคซึ่งอาจเกิดจากอาหาร หรือติดต่อทางอาหาร ตั้งแต่การคัดเลือกตัวผู้ต้องขังที่จะมาทำหน้าที่งานสุขกรรม จะต้องผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการการคัดเลือกจากฝ่ายต่าง ๆ และความเห็นชอบจากแพทย์ ว่ามีร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคติดต่อใด ๆ ทั้งสิ้น เหมาะที่จะมาทำงานสุขกรรม การจัดเตรียมอาหารเพื่อที่จะประกอบอาหารในแต่ละมื้อจะต้องเตรียมอาหารที่สดและใหม่เสมอ ตลอดจนวิธีการหั่น ปอกเปลือก และการคัดเลือกผักต่าง ๆ ให้ดูน่ารับประทานและมีคุณค่าทางอาหาร การปรุงอาหารให้มีรสชาติที่เป็นกลางโดยไม่รสเผ็ดจัดหรือเค็มจัดจนเกินไป เพราะผู้ต้องขังแต่ละคนรับประทานอาหารที่มีรสชาติต่างกัน ซึ่งจะมีการจัดพริกน้ำปลาให้ต่างหาก ตลอดจนอาหารที่ให้แก่ลัทธิศาสนาต่าง ๆ ด้วย การจัดส่งอาหารที่ปรุงเสร็จแล้วไปยังแดนต่าง ๆ ทั้งหมดจนครบทุกแดน และจะจัดเก็บด้วย งาน กลับมาล้างที่แดนสุขกรรมด้วย โดยโรงเลี้ยงจะอยู่ในเรือนนอนใหญ่ชั้นที่ 2 และที่เรือนนอนเล็กชั้นที่ 1 ของอาคาร ราคาอาหารต่อคน 28.65 บาท โดยคิดเป็นค่ากับข้าว 20 บาท 73 สตางค์ ค่าข้าว 7 บาท 12 สตางค์ และค่าเชื้อเพลิง 80 สตางค์ต่อวัน

1.1.7.2 ที่อยู่อาศัย

อาคารที่ใช้สำหรับหลับนอน ทัชสถานมีเรือนนอนสำหรับรองรับปริมาณผู้ต้องขังทั้งหมดรวม 7 เรือนนอน โดยแบ่งเป็นเรือนใหญ่ 3 เรือน และเรือนเล็ก 4 เรือน เรือนใหญ่จะเป็นอาคาร 4 ชั้น ชั้นที่ 3 และ 4 คือ ห้องนอน เรือนใหญ่จะมีห้องนอนจำนวน 32 ห้อง ต่อหนึ่งเรือน อัตราองรับมาตรฐาน คือ 35 คน ต่อห้อง แต่ปัจจุบันมีผู้ต้องขังห้องละ 20 คน ส่วนเรือนเล็กจะเป็นอาคาร 3 ชั้น ชั้นที่ 2 และ 3 เป็นห้องนอน มีจำนวนห้องนอน 16 ห้อง โดยมีปริมาณผู้ต้องขังเท่ากับเรือนใหญ่คือ ห้องละ 20 คน แต่ละห้องจะมีห้องน้ำในตัว จะสังเกตเห็นได้ว่า ห้องนอนแต่ละห้องของ

ทัศนสถานจะต่างจากเรือนจำอื่นที่จำนวนผู้ต้องขังที่นอนแต่ละห้องขังน้อยอยู่ ไม่แออัดคับแคบสามารถรองรับจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มได้อีก

1.1.7.3 เครื่องนุ่งห่มของผู้ต้องขังและการแต่งกาย

ทัศนสถานได้มีการแจกจ่ายเสื้อ ผ้าห่มสำหรับนอน ส่วนเสื้อผ้าจะจ่ายตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์ คือ ผู้ต้องขังที่เป็นนักโทษเด็ดขาดแล้วจะได้รับเครื่องแต่งกายคนละ 2 ชุดต่อปี ส่วนผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาจะอนุโลมให้ใช้เครื่องแต่งกายของตนเองได้ นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ได้วางระเบียบเป็นแนวทางปฏิบัติไว้ในเรื่อง การแต่งกายของผู้ต้องขังในเรือนจำ และทัศนสถาน ไว้ อีกด้วย ผู้ศึกษาได้ทำการสรุปจากระเบียบ ดังนี้ (กรมราชทัณฑ์ 1. 2542 : 46 – 47)

1. ผู้ต้องขังในทัศนสถานวัยหนุ่มให้ใช้เสื้อคอปกโปโลแขนสั้นเนื้อสอเล็กน้อยโดยเป็นสีขาว กางเกงขาสั้นแบบนักเรียน เอวติดตะขอและมียางยึดค้ำข้างทั้งสองข้าง เป็นสิกรมท่า
2. คนต้องขังอื่นและคนฝากให้ใช้เครื่องแต่งกายส่วนตัวของผู้ต้องขังนั้นๆ หากไม่มี และจำเป็น ให้จ่ายเสื้อกางเกง หรือผ้าถุงที่กำหนดไว้สำหรับนักโทษเด็ดขาดชั้นกลางตามความจำเป็น
3. ผู้ต้องขังที่ออกไปทำงานภายนอกเรือนจำ ให้ใช้เครื่องแต่งกายเช่นเดียวกับผู้ต้องขังปกติ
4. นักโทษเด็ดขาดที่อยู่ในชั้นดีขึ้นไป ให้ใช้เสื้อสีฟ้า กางเกงหรือผ้าถุงสีกรมท่า
5. นักโทษที่อยู่ในชั้นกลางลงมาใช้เสื้อสีน้ำตาลอ่อน กางเกงหรือผ้าถุงสีน้ำตาลเข้ม
6. นักโทษเด็ดขาดชาย ซึ่งผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานเรือนจำ ให้ใช้เสื้อเชิ้ตสีเทาแขนสั้นแค่ศอก กางเกงขาสั้นสีกรมท่า เข็มขัดหนังสีดำ หัวเข็มขัดทำด้วยโลหะสีทองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รองเท้าผ้าใบและถุงเท้าเป็นสีดำ

นอกจากการไว้ทรงผมของผู้ต้องขังยังแตกต่างกัน คือ ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาย ชั้นดีมาก และชั้นเยี่ยม ให้ตัดผมทรงคอกกระพุ่มค้ำหน้ายาว 1 เซนติเมตร ด้านหลังเกรียน ส่วนชั้นอื่นให้ตัดผมเกรียน คนฝากและคนต้องขังชายให้ตัดผมสั้นแบบทั่วไป ส่วนผู้ต้องขังที่เหลือโทษอีก 30 วัน หรือที่อธิบดีสั่งผ่อนผัน ให้ตัดผมแบบอื่นนอกจากที่ระบุได้ (กรมราชทัณฑ์ 1. 2542 : 45)

1.1.7.4 การรักษาพยาบาลผู้ต้องขังที่ป่วย

ทัศนสถานวัยหนุ่มกลางมีสถานพยาบาล 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ประจำ ประกอบด้วยพยาบาลวิชาชีพ หากในระหว่างการคุมขัง ผู้ต้องขังเจ็บไข้ได้ป่วย จะได้รับการรักษาพยาบาลตามความเหมาะสม โดยแพทย์ เจ้าหน้าที่พยาบาลของทัศนสถาน และหน่วยทันตแพทย์เคลื่อนที่ของโรงพยาบาลกลาง กรมราชทัณฑ์ จะเข้าตรวจรักษาเดือนละ 2 ครั้ง ถ้าผู้ต้องขังป่วยเกินขีดความสามารถของแพทย์ และเจ้าหน้าที่พยาบาลของทัศนสถานวัยหนุ่มกลางจะรักษาได้ และจะต้องใช้เวลารักษาตัวเป็นระยะเวลาสั้น จะส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลกลาง กรมราชทัณฑ์ ซึ่งตั้งอยู่ที่บริเวณเรือนจำกลางคลองเปรม หรือโรงพยาบาลภายนอก โดยได้รับอนุญาตจากกรมราชทัณฑ์ (กรมราชทัณฑ์, 2541 : 21)

1.1.7.5 การออกกำลังกาย

ในตอนเช้าหลังร่วมกันร้องเพลงชาติแล้ว ผู้ต้องขังจะได้รับการอบรมตอนเช้า ได้แก่ อบรมศีลธรรม วัฒนธรรม หน้าทีพลเมืองดี ออกกำลังกายบริหารเป็นเวลาประมาณ 15 นาที หรือ ฝึกระเบียบแถว อย่างใดอย่างหนึ่งโดยสลับกันเป็นวันๆ ก่อนแยกไปปฏิบัติหน้าที่ของตนเองต่อไป (กรมราชทัณฑ์ 1. 2542 : 49) ส่วนตอนเย็นวันธรรมดาเวลาที่จะได้เล่นกีฬา คือ ช่วง 16.00 น. – 16.30 น. เป็นเวลาครึ่งชั่วโมง ส่วนในวันหยุดราชการจะได้เล่นกีฬาหรือการบันเทิงกีฬา เวลา 15.00 น. – 16.30 น. เป็นเวลา 1 ชั่วโมงครึ่ง

1.1.7.6 การทำงาน

การจัดหางานให้ผู้ต้องขังทำในระหว่างต้องโทษ เป็นแนวทางหนึ่งในการนำไปสู่การควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัย การที่ให้ผู้ต้องขังอยู่เฉยๆ ผู้คุมต้องดูแลและกำกับตลอดเวลา ผู้ต้องขังเองก็มีสภาพจิตใจฟุ้งซ่าน รอคอยเวลาให้หมดไปวันหนึ่งๆ เป็นการเปล่าประโยชน์ ดังนั้น การจัดหางาน การมอบหมายหน้าที่การทำงานให้ผู้ต้องขังทำเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ผู้ต้องขังอยู่ในระเบียบวินัย เชื่อฟังคำสั่ง และได้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจ พาณิชย์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา การปกครอง เป็นเรื่องของการใช้เวลาอย่างมีค่าไม่สูญเปล่า ผู้ต้องขังจะได้เห็นผลผลิตชิ้นงาน อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้ผู้ต้องขังมีจิตใจรักงาน ผูกพันกับการทำงาน รับผิดชอบต่อหน้าที่ เสียสละ อุทิศตนเพื่องาน สร้างความภาคภูมิใจ รู้จักมีมานะอดทน มีเป้าหมายในการทำงาน และเมื่องานเสร็จจะได้รับการชื่นชม ได้รับรางวัลเป็นผลเป็นการตอบแทน

1.1.7.7 การศึกษา

การให้การศึกษา อบรม ได้ดำเนินการให้การศึกษา อบรมแก่ผู้ต้องขัง ทั้งในระบบของการศึกษาสายสามัญ สายวิชาชีพ ธรรมศึกษา และอุดมศึกษา โดยทัณฑสถานจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานหน่วยงานภายนอกที่มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือได้ เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมอาชีวศึกษา เข้ามาช่วยในการอบรม และเน้นการปลดผู้ไม่รู้หนังสือ

การศึกษาสายสามัญนั้น ได้จัดการศึกษาดังแต่ผู้ต้องขังที่ไม่รู้หนังสือจนถึงการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ผู้ต้องขังรายใดมีความประสงค์จะศึกษาให้ถึงระดับอุดมศึกษา ก็ได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการได้

การศึกษาสายวิชาชีพให้การศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยมีหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพพระยะต้นหลายหลักสูตร เช่น หลักสูตรการซ่อมวิทยุ ช่างไฟฟ้า ช่างคัลผสม ช่างคัลเดือ ช่างไม้ ช่างเจียรโนพลอย เป็นต้น

ธรรมศึกษา จัดให้มีอนุศาสนาจารย์ประจำทัณฑสถาน เพื่อให้ความรู้ด้านศีลธรรม จารีต ประเพณี และมีการสอนหลักสูตรนักธรรมตรี

อุดมศึกษา เป็นโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของผู้ต้องขัง โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช โดยมีหลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี 11 สาขา หลักสูตรประกาศนียบัตร 1 ปี และหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง

1.1.7.8 การร่วมโครงการพระราชดำริของผู้ต้องขัง

นอกเหนือจากด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ทักษะสถานวัยหนุ่มกลางได้รับคัดเลือกจากกรมราชทัณฑ์ให้ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริ โดยเริ่มโครงการนี้มาตั้งแต่ 14 กันยายน 2541 โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น คือ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์เป็นผู้ริเริ่มให้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงมหาดไทยสนองพระราชดำริ ในส่วนของกรมราชทัณฑ์มีผู้ต้องขังส่วนใหญ่ร้อยละ 80 มีพื้นฐานอาชีพมาจากเกษตรกรที่มีภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น (กรมราชทัณฑ์ 2. 2542 : 10) โดยมุ่งหวังให้ผู้ต้องขังซึ่งเป็นคนด้อยโอกาสได้มีความรู้ ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ มีทักษะอาชีพทางด้านการเกษตร สามารถนำไปประกอบอาชีพเกษตรได้ เมื่อภายหลังพ้นโทษ เพื่อให้ผลผลิตทางด้านการเกษตร สามารถส่งกลับไปเป็นอาหารเลี้ยงผู้ต้องขังในระหว่างต้องโทษได้อย่างพอเพียง ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ และเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง ส่วนผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคภายในทัณฑสถานจะนำไปจำหน่ายให้ประชาชนได้บริโภค ในราคาที่ถูก ในโอกาสต่าง ๆ โดยโครงการนี้มีพื้นที่ 29 ไร่ (กรมราชทัณฑ์ 2. 2542 : 21) ดำเนินการทำนา ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกไม้ผล สระเก็บกักน้ำ โรงเรือนสำหรับเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ทางด้านงบประมาณ กรมราชทัณฑ์ได้อนุญาตในหลักการให้เรือนจำและทัณฑสถานที่ได้รับเลือกร่วมโครงการใช้เงินทุนฝึกวิชาชีพ เพื่อกิจกรรมการฝึกวิชาชีพ ด้านเกษตรกรรม นอกจากนี้ได้มีการปรับปรุงเงื่อนไขการปล่อยตัวผู้ต้องขังที่ออกทำงานภาคเกษตร ภายนอกกำแพงเรือนจำให้ถือเป็นงานสาธารณะ โดยใช้หลักเกณฑ์การจ่ายออกทำงานสาธารณะ นอกเรือนจำ มีผลทำให้ผู้ต้องขังได้รับลดวันต้องโทษจำคุกเท่ากับจำนวนวันที่ได้ออกไปทำงานการเกษตร (กรมราชทัณฑ์ 2. 2542 : 43)

การคัดเลือกผู้ต้องขังออกไปทำงานภายนอก มีเกณฑ์มาตรฐานโดยพิจารณาจากพื้นฐานอาชีพ ความสนใจ ในระหว่างต้องโทษ ความต้องการในอนาคตเมื่อพ้นโทษ กำหนดโทษที่เหลือ จำต้องไป ต้องเหลือเพียง 1 - 2 ปี จึงจะได้รับการคัดเลือก สำหรับผู้ต้องขังคดีอาชญากรรม ความมั่นคงของรัฐ วางเพลิง และคดีอุกฉกรรจ์ต่างๆ มีกำหนดโทษสูงจะไม่ได้รับการพิจารณา (กรมราชทัณฑ์ 2. 2542 : 44)

จากแนวคิดเกี่ยวกับทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง สรุปได้ว่า ทัณฑสถานวัยหนุ่มเป็นสถานที่ควบคุม กักขังผู้ต้องขังชายที่มีอายุระหว่าง 18 - 25 ปี มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจ โดยการควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี ให้การศึกษา อบรม และฝึกวิชาชีพ จัดสวัสดิการและให้การสงเคราะห์ รวมทั้งการ

พัฒนาสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติ ปัญญา โดยใช้ความรู้ ความสามารถ ที่ได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยสามารถพึ่งพาตนเองได้ และกลับคนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

2.2 เครือข่ายทางสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่สามารถแยกตัวเองอยู่โดยลำพัง การอยู่รวมกันของมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตและเผ่าพันธุ์ให้อยู่รอดได้ มนุษย์ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สังคมมนุษย์ยังคงดำรงกฎเกณฑ์แห่งการพึ่งพาอาศัยกันมาช้านานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการปฏิสัมพันธ์กันยังคงมีอยู่แต่เปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สังคมไทยก็เช่นกันแม้สังคมไทยปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมากในเรื่องของการพัฒนาความเจริญทางวัตถุ แต่เอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ยังคงอยู่คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนไทย การเปลี่ยนแปลงประเทศจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมก่อให้เกิดปัญหาหลายรูปแบบต่อปัญหาสังคม ดังความคิดเห็นของ จินตนา ยศสุนทร. 2534 (อ้างถึงใน อ่ำไพรัตน์ อักษรพรหม. 2534 : 3) กล่าวว่า จากผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงสังคมไทยดังกล่าวส่งผลให้คนไทยดำเนินชีวิตขึ้นอยู่กับการแข่งขันกับเวลามากขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างเร่งรีบไปหมด คนไทยส่วนใหญ่จะรู้สึกอึดอัด อึดอัดทางใจ จิตใจมีความต้องการตลอดเวลา และมักกระโดดตามเทคโนโลยีมีเท่าไรไม่รู้จักพอ โดยเฉพาะยุคแห่งข่าวสารสื่อมวลชนแขนงต่างๆ คอยกระตุ้นความอยากของคนตลอดเวลา และผลพวงหนึ่งจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมจนปรับตัวตามไม่ทันทำให้คนใกล้ชิดหรือญาติพี่น้องเกิดความรู้สึกห่างเหิน เพราะต่างฝ่ายต่างไม่มีเวลาให้กัน เกิดช่องว่างไม่เข้าใจกัน ขาดความรักความอบอุ่น ปัจจุบันคนไทยในสังคมเมืองมีแต่ความเห็นแก่ตัว ไม่สนใจจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการณของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อสภาพสังคมที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อรูปแบบและลักษณะความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม หรือที่เรียกกันว่า เครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคม

2.2.1 ความหมายของเครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายทางสังคมเป็นแนวคิดอยู่ในแวดวงของนักวิชาชีพด้านการพยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ เป็นเรื่องที่น่าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม เราอาจจะพบว่ามีการใช้คำว่าเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมควบคู่กันหรือทดแทนกันทั้งนี้เนื่องจากเป็นเรื่องเดียวกันแต่พิจารณาในด้านที่ต่างกัน แฮร์รี สปีชท์ (Harry Specht. 1988 : 169 อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ. 2537 : 98) กล่าวว่า “เป็นคำนิยามที่แตกต่างของปรากฏการณ์ทางสังคมอันเดียวกัน”

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2528 : 209 – 212) กล่าวถึงเครือข่ายทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อกันในกลุ่ม โดยคุณลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นได้ เครือข่ายสังคมประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของคนในสังคม เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัวที่บุคคลมีต่อกันนั้น กลุ่มเพื่อนร่วมงานและคนที่รู้จักนับถือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นที่แสดงถึงความสัมพันธ์ ได้แก่ การไปมาหาสู่ การต่อรอง การใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีกับผู้อื่น เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ

พิมพ์วิทย์ ปรีดาสวัสดิ์ (2530 : 154) อธิบายว่า สังคมเป็นสิ่งที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความสัมพันธ์ทางสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม คือ การศึกษาถึงสิ่งแวดล้อมของบุคคล ซึ่งมีใช่เพียงการติดต่อสื่อสาร แต่เป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนดังกล่าวเป็นการแลกเปลี่ยนผลตอบแทน อันเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป สิ่งที่แลกเปลี่ยน ได้แก่ ข่าวสาร ข้อมูล สินค้า บริการ คำแนะนำ โดยบุคคลทั้งสอง หรือเท่าที่เกี่ยวข้อง สวมบทบาททั้งเป็นผู้ให้และเป็นผู้รับ

เบญจา ยอดคำเนิน แอ็คติจ์ และคณะ (2533 : 346 อ้างถึงใน ธมมา กุลภัทรวัฒนา. 2541 : 13) ได้ให้ความหมายคำว่า เครือข่ายทางสังคม หมายถึง สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลคนหนึ่งกับบุคคลคนอื่นอีกหลายๆ คน เครือข่ายทางสังคมในที่นี้เปรียบเสมือนกรอบแนวความคิดที่ใช้ศึกษาหาความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในสังคม อันนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่อง กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (Informal Group) องค์กรทางสังคม (Social Organization) และ โครงสร้างทางสังคม (Social Structure)

ฟูลเลอร์ และคณะ (Fuller, et al. 1983 : 12 อ้างถึงใน นิสากร วิทยปรีชากุล. 2533 : 20) หมายถึง กลุ่มประชากรที่เชื่อมโยงความรู้สึกร่วมกันมีผลประโยชน์ ข้อผูกพัน และการพึ่งพิงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองต่อกัน โดยระดับความเชื่อมโยงดังกล่าวจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยของบุคคล และระดับการติดต่อสื่อสาร

อลัน ฮอลล์ และ เบอรรี่ เวลล์แมน (Alan Hall and Barry Wellman. 1985 : 24 อ้างถึงใน สาวิตรี ลิ้มชัยอรุณเรือง. 2536 : 40) ได้นิยามคำว่าเครือข่ายทางสังคม (Social Networks) ไว้ว่า

เป็นจุดร่วม (Node) ของสมาชิกเครือข่ายซึ่งผูกโยงไว้โดยสัมพันธ์ภาพระหว่างกันในแบบใดแบบหนึ่ง และเป็นเครื่องผูกมัด (Ties) โยงจากสมาชิกเครือข่ายหนึ่งสู่สมาชิกเครือข่ายอื่น โดยบุคคลภายในเครือข่ายทางสังคมจะรักษาการติดต่อสัมพันธ์ทางสังคม (Social Contact) และรักษาแบบอย่างของการผูกมัดทางสังคม

แนน ลิน (Nan Lin. 1986 : 111) อธิบายว่าปัจเจกบุคคลมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสภาวะแวดล้อมทางสังคมได้ 3 ระดับ คือ

1. ระดับชุมชน โดยผ่านกลไกบูรณาการทางสังคม (Social Integration)
2. ระดับเครือข่ายทางสังคม โดยการผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการแลกเปลี่ยนทางสังคม
3. ระดับสัมพันธ์ภาพที่ใกล้ชิด โดยการที่บุคคลมีความใกล้ชิดชิดสนิทสนม การแสวงหาคำแนะนำ และการชี้แนะเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ส่วนตัวของเขา

เครือข่ายทางสังคมจึงเป็นการเชื่อมโยงของบุคคลหนึ่งกับอีกคนหนึ่ง โดยมีการปฏิสัมพันธ์กัน หรือมีการแลกเปลี่ยนกันในเรื่องต่างๆ

จากความหมายที่หลากหลายต่างๆ จะพบว่า เครือข่ายทางสังคมของบุคคลหนึ่ง ประกอบด้วยความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างญาติ พี่น้อง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน เป็นต้น ถ้าจะมองให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา เครือข่ายทางสังคมก็เปรียบเสมือนกับรูปภาพของจุดต่างๆ ที่มีเส้นหลายๆ เส้นโยงระหว่างจุดต่างๆ เหล่านี้ กับจุดๆ หนึ่งซึ่งเป็นจุดศูนย์กลาง จุดศูนย์กลางเปรียบเสมือนบุคคลคนหนึ่ง และจุดต่างๆ เป็นตัวแทนของบุคคลอื่นรอบๆ ข้างที่บุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ทางสังคมหลายๆ ความสัมพันธ์ ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีต่อกันและกัน

2.2.2 สมาชิกของเครือข่ายทางสังคม

การแบ่งสมาชิกของเครือข่ายทางสังคมนั้น (ฮาไฟร์ดีน อักษรพรหม. 2534 : 14) แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 สมาชิกเครือข่ายในครอบครัว (Primary Network) ได้แก่ บิดา มารดา สามีนุภรรยา พี่น้อง ฯลฯ

ระดับที่ 2 สมาชิกเครือข่ายนอกครอบครัว (Mutual Network) ได้แก่ ญาติ เพื่อน เพื่อนบ้าน และนายจ้าง เป็นต้น

ระดับที่ 3 สมาชิกเครือข่ายที่เป็นอาสาสมัคร (Gatekeepers) ได้แก่ เจ้าหน้าที่มูลนิธิ เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐหรือเอกชนที่ให้บริการสังคม เป็นต้น

ระดับที่ 4 สมาชิกเครือข่ายที่เป็นผู้ให้บริการเฉพาะทาง (Professional) ได้แก่ การได้รับคำปรึกษาจากนักจิตวิทยา เป็นต้น

2.2.3 ประเภทของเครือข่ายทางสังคม

จอห์น เอ. บาร์นส์ (John A. Barnes. 1986 อ้างถึงใน เมตตา กุลภัทรวัฒนา. 2541 : 16) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดเครือข่ายรวม (Total Network) และเครือข่ายย่อย (Partial Network) ซึ่งก็คือความสัมพันธ์ส่วนหนึ่งในหลายๆ ส่วนของเครือข่ายรวม โดยที่เครือข่ายย่อยนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักเกณฑ์เดียวกับเครือข่ายรวม หลักเกณฑ์นี้อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เครือญาติ การเมือง หรือระบบย่อยอื่นๆ ของสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ Barnes มองว่า เครือข่ายรวมเปรียบเหมือนระบบสังคมใหญ่ และเครือข่ายย่อยเปรียบเสมือนกับระบบย่อย นอกจากนี้ Barnes ยังได้เสนอแนะเกี่ยวกับเครือข่ายตรง (Direct Network) และ เครือข่ายอ้อม (Indirect Network) ตามความหมายของ Barnes

เครือข่ายตรง หมายถึงการติดต่อโดยตรงของปัจเจกบุคคลที่มีกับผู้อื่น อันได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และผู้ร่วมงาน ซึ่งบุคคลเหล่านี้มักจะมีการติดต่อซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ ส่วนเครือข่ายอ้อมนั้น หมายถึงการเกี่ยวข้องกับติดต่อกันของปัจเจกบุคคลอื่นโดยทางอ้อม กล่าวคือ คนที่เป็นจุดศูนย์กลางอาจไม่รู้จักับบุคคลอื่นๆ โดยตรง หากแต่สามารถติดต่อกันโดยผ่านสมาชิกที่อยู่ในเครือข่ายตรงของตนเองได้

แอลวิน เอ. วูล์ฟ (Alvin A. Wolfe. 1970 : 235 อ้างถึงใน พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์. 2539 : 348) ได้แบ่งเครือข่ายทางสังคมออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ ตามพื้นฐานลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ

1. เครือข่ายที่ไม่มีข้อจำกัด (Unlimited Network) ซึ่งได้แก่ เครือข่ายที่เกิดจากบุคคลหนึ่งเป็นจุดศูนย์กลาง แล้วนับรวมถึงแต่บุคคลคนแรกซึ่งบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ อันสามารถเพิ่มจำนวนขึ้นได้โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นการสัมพันธ์ในระดับไหน

2. เครือข่ายที่มีข้อจำกัด (Limited Network) ซึ่งเป็นการระบุเครือข่ายโดยการตั้งกฎเกณฑ์บางอย่างขึ้นมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังนี้คือ

2.1 เครือข่ายส่วนตัวของบุคคล

2.2 ประเภทบุคคล (เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงาน)

2.3 กิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์

2.4 บทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

2.5 เนื้อหาของการแลกเปลี่ยนนั้นเป็นไปในทางเศรษฐกิจ หรือทางการเมือง เป็นต้น

ดังนั้นในกรณีนี้เครือข่ายทางสังคมจะสามารถระบุได้ก็ต่อเมื่อผู้ศึกษากำหนดเกณฑ์ขึ้นมา ยกตัวอย่างเช่น ถ้าหากเลือกประเภทบุคคล ผู้ศึกษาอาจเลือกพิจารณาเพียงเฉพาะบุคคลต่างๆ ที่บุคคลผู้นั้นจะมีความสัมพันธ์ด้วย ซึ่งก็เป็นวิธีหนึ่งในการระบุหรือค้นหาเครือข่ายทางสังคม

2.2.4 องค์ประกอบของเครือข่ายทางสังคม

องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายทางสังคม มีดังนี้

1. ขนาดของกลุ่มสังคม หมายถึง จำนวนบุคคลในกลุ่มสังคม ซึ่งจะต้องเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันจริงๆ จำนวนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ประเภทของความสัมพันธ์ ความห่างไกลทางภูมิศาสตร์ วัยของแต่ละบุคคล (สุภัสตรา เก้าประคิษฐ์, 2535 : 19) ส่วน แมค เอลเวิน และ เชลดอน โคเฮน (MacElveen and Sheldon Cohen, 1986 : 135) อ้างถึงใน เสาวภา วิจิตวาทิ, 2534 : 58) บอกว่าจำนวนคนในกลุ่มสังคม ซึ่งบุคคลมีความสัมพันธ์กัน ขนาดจะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ชนิดของความสัมพันธ์ ลักษณะความห่างไกลทางภูมิศาสตร์ ลักษณะวัยของบุคคลในกลุ่ม จากการศึกษารายชื่อของ เจน เอส. นอร์เบค (Jane S. Norbeck, 1981) อ้างใน เกษม คันทิสลาชีวะ : กุลยา คันทิสลาชีวะ 2528 : 9) พบว่า ขนาดของกลุ่มสังคมที่เล็กบุคคลในกลุ่มสังคมจะประกอบด้วยญาติ ร้อยละ 80 เมื่อขนาดของกลุ่มใหญ่ขึ้น จำนวนร้อยละของเพื่อนก็จะมากขึ้น และขนาดของกลุ่มสังคมในวัยเด็กจะมีลักษณะเพิ่มขึ้น โดยในช่วงแรกจะมีความสัมพันธ์กับพ่อแม่ และต่อมากับบุคคลอื่นๆ ที่ใกล้ชิดรอบข้าง การเข้าสู่สังคมจะเป็นไปในลักษณะการสร้างเพื่อน การได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม และได้รับการยอมรับจากกลุ่ม เมื่อถึงวัยผู้ใหญ่ขนาดของสังคมจึงค่อนข้างจะคงที่และเล็กลงเมื่อถึงวัยสูงอายุ

2. ระดับความหนาแน่นของความสัมพันธ์ในเครือข่ายทางสังคม หมายถึง ระดับที่สมาชิกในเครือข่ายบุคคลมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในเชิงการติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านปริมาณ และชนิดของข้อมูลที่แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ซึ่ง เจอร์รีมี โบเชแวง (Jeremy Boissevain, 1974 : 28-44) อ้างถึงใน วันทนี วาสิกะสิน, 2537 : 101) จำแนกระดับความหนาแน่นไว้ดังนี้

2.1 เครือข่ายหลัก (Intimate Network) ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ซึ่งมีความใกล้ชิดมากที่สุด

2.2 เครือข่ายรอง (Effective Network) ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ซึ่งบุคคลที่เป็นศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มแรก สามารถคาดหวังจากเครือข่ายนี้ได้น้อยกว่าเครือข่ายแบบแรก กลุ่มนี้ได้แก่ ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างออกไป เพื่อนฝูง และคนที่รู้จักคุ้นเคยอื่น ๆ

2.3 เครือข่ายขยาย (Ego's Extended Network) ได้แก่ กลุ่มคนที่บุคคลซึ่งเป็นศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์ด้วยได้ถ้าต้องการ โดยผ่านเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง

ส่วนการวิเคราะห์ความหนาแน่นของเครือข่ายทางสังคมดังกล่าว พิจารณาจากคุณภาพของความหนาแน่น ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ (สุปราณี แก้วเพชร, 2542 : 37)

1. เครือข่ายที่มีความหนาแน่นน้อย (Loose Network) ได้แก่ เครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย สมาชิกในเครือข่ายมีความผูกพันระหว่างกันน้อย การติดต่อสื่อสารระหว่างกันและ

กันเมื่ออยู่ในอัตราความถี่ที่จัดว่าน้อย ซึ่งมีผลให้คนในเครือข่ายมีความคิดเห็นและการกระทำที่แตกต่างกันออกไปมาก และมีอิทธิพลระหว่างกันและกันน้อยมาก

2. เครือข่ายที่มีความหนาแน่นสูง (Dense Network) ได้แก่ ลักษณะของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นและใกล้ชิด มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือกิจกรรมการปฏิบัติงานตั้งสรรค้อยู่ในอัตราความถี่ที่จัดว่าสูง ทำให้มีลักษณะความคล้ายคลึงกันค่อนข้างมาก และมีอิทธิพลต่อกันและกันมาก

3. ระยะเวลาที่สมาชิกติดต่อกัน เป็นช่วงเวลาที่บุคคลเริ่มรู้จักกันและดำเนินสัมพันธ์ภาพต่อกันเรื่อยมา ระยะเวลาที่ใช้ในการติดต่อกัน แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงต่อกัน เจน เอส. นอร์เบค (Jane S. Norbeck, 1982 : 23-24 อ้างถึงใน ฉวีวรรณ แก้วพรหม, 2530 : 18) หากบุคคลมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างแน่นแฟ้นและคบหากันเป็นเวลานาน ก็จะทำให้ได้รับการสนับสนุนซึ่งกันและกันมากขึ้น

4. ความถี่ในการติดต่อ เป็นความบ่อยครั้งที่บุคคลได้ติดต่อกัน ความถี่ในการติดต่อกันจะแสดงให้เห็นความมั่นคงของกลุ่มนั้น ๆ แมค เอลวิน และ เชลดอน โคเฮน (MacElveen and Sheldon Cohen, 1986 : 140 อ้างถึงใน เสาวภา วิจิตรวาทิ, 2534 : 59) ลักษณะโครงสร้างเครือข่ายทางสังคมที่ดี บุคคลจะต้องมีการพบปะกันบ่อย ทั้งนี้เพราะการพบปะกันทำให้บุคคลมีโอกาสดำเนินการแลกเปลี่ยนสิ่งของ บริการ และได้รับการตอบสนองความต้องการด้านอารมณ์ ขณะเดียวกันการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอจะดำรงไว้ซึ่งสัมพันธ์ภาพที่ดี

5. วิธีที่ใช้ในการติดต่อกัน การติดต่อสื่อสารเป็นขบวนการที่ต่อเนื่อง ซึ่งเป็นความต้องการของมนุษย์ การติดต่อสื่อสารมีหลายชนิด เช่น จดหมาย โทรศัพท์ การพบปะพูดคุยกัน เป็นต้น การพบปะพูดคุยเป็นวิธีการที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ผู้สนทนาได้เข้าใจกันมากขึ้น นอกจากน้ำเสียงและคำพูดแล้ว ยังมีโอกาสเห็นพฤติกรรมอื่นๆ การโทรศัพท์ทำให้ได้ตอบกันได้ทันทีเช่นกัน แต่ไม่สามารถมองเห็นพฤติกรรมกัน การได้เห็นพฤติกรรมอื่นๆ ทำให้บุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการ ซึ่งหากบุคคลมีการพบปะพูดคุยกันมากย่อมทำให้การสนับสนุนทางสังคมมีมากขึ้น ส่วนการเขียนจดหมายเป็นการติดต่อที่ล่าช้า แต่ข้อดีคือสามารถเก็บไว้ได้และอ่านทบทวนความจำได้

จากองค์ประกอบของเครือข่ายทางสังคมข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบเครือข่ายทางสังคมเป็นสิ่งที่กำหนดความมั่นคงของแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่บุคคลจะได้รับ รวมไปถึงการเป็นตัวกำหนดชนิดและปริมาณของการสนับสนุนทางสังคม

2.2.5 คุณลักษณะของเครือข่ายทางสังคม

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2528 : 213 – 214) ได้เสนอว่า การศึกษาเครือข่ายสังคมไม่อาจศึกษาในระดับกว้าง ที่หมายถึงความสัมพันธ์ทุก ๆ ด้านที่บุคคลทั้งหมดมีต่อกันได้ จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาเครือข่ายส่วนบุคคล โดยพิจารณาว่าบุคคลนั้นมีสายสัมพันธ์กับใครบ้าง และพวกเขาเหล่านั้นมีการติดต่อสัมพันธ์กันและกันอย่างไร คุณลักษณะของเครือข่ายสังคม ได้แก่

1. ความสัมพันธ์เชิงซ้อน

การที่บุคคลสองคนมีความสัมพันธ์กันในหลายบทบาท เรียกว่ามีความสัมพันธ์เชิงซ้อนในทางมานุษยวิทยาสังคมมีข้อสมมุติฐานประการหนึ่งว่าบทบาทหลายๆ อย่างที่แต่ละคนมีนั้น มีผลกระทบต่อกันและกัน เพราะในแต่ละบทบาทต่างก็มีปทัสถาน และความคาดหวังทางสังคมที่ชี้แนะแนวทางพฤติกรรม

2. สิ่งที่มีการแลกเปลี่ยน

สิ่งที่มีการแลกเปลี่ยนมีทั้งสิ่งของและน้ำใจระหว่างคนสองคนในการแสดงบทบาทแต่ละอย่าง สิ่งที่มีการแลกเปลี่ยนนี้ไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับปทัสถานสังคมที่มีอยู่ในแต่ละบทบาท หากยังขึ้นอยู่กับบุคคลที่แสดงบทบาทนั้นจะตัดสินใจมีพฤติกรรมอย่างไร การแลกเปลี่ยนที่แสดงให้เห็นถึงเนื้อหาของเครือข่ายสังคม ได้แก่ การทักทาย การสนทนา การเยี่ยมเยือน การช่วยเหลืองาน การให้บริการส่วนตัว และการช่วยเหลือทางการเงิน การแลกเปลี่ยนจะช่วยให้เห็นว่าเขาได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอะไรบ้างจากความสัมพันธ์ดังกล่าว

3. ลักษณะของการให้และการรับ

การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างบุคคลสองคนอาจมีลักษณะที่มีการให้ และการรับที่สมดุลกัน หรืออาจจะมีการให้มากกว่าการรับ หรือกลับกัน ลักษณะของการให้และการรับดังกล่าวเป็นเครื่องชี้หนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลแต่ละคนให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่งมากน้อยเพียงใด ถ้ามีการให้และการรับในปริมาณที่เท่าเทียมกัน ก็แสดงว่าบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันนั้นมีอำนาจ และเกียรติภูมิในระดับที่เท่าเทียมกัน และในความสัมพันธ์ใดที่มีการให้มากกว่าการรับ แสดงว่าผู้ที่ให้มากกว่ารับมีสถานะทางสังคม และอำนาจที่เหนือกว่าผู้รับ

4. ความถี่และระยะเวลาที่ได้มีความสัมพันธ์กัน

เครือข่ายสังคมของบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะมีการรู้จักคนเพิ่มขึ้น ในขณะความสัมพันธ์ต่อคนที่รู้จักมานานอาจจะค่อยๆ เสื่อมไป การที่บุคคลได้พบปะกันบ่อยครั้งอาจช่วยให้มีความรู้ลึกซึ้งผูกพันกันมาก ความถี่ของการติดต่อสัมพันธ์กันจะถูกวัดในแง่ของช่วงเวลาของการพบกันแต่ละครั้ง และการพบกันแต่ละครั้งนั้นมีการเตรียมการนัดหมายไว้ล่วงหน้าหรือไม่ ส่วนระยะเวลาที่ได้รู้จักกันก็พิจารณาว่ามีการรู้จักกันมานานเท่าใดแล้ว

คุณลักษณะของเครือข่ายทางสังคมจะเน้นที่ความสัมพันธ์ของเครือข่ายส่วนบุคคล โดยพิจารณาจาก ความสัมพันธ์เชิงซ้อน สิ่งที่มีการแลกเปลี่ยน ลักษณะของการให้และการรับ ความถี่ และระยะเวลาที่ได้มีความสัมพันธ์กัน

2.2.6 ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคม

เป็นความผูกพันซึ่งกันและกันของสมาชิกในกลุ่มสังคม ความผูกพันต่อกันนี้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ โดย เบอร์คอน เอช. แคปแพน จอห์น ซี. คัสเซล และ ซูซาน กอร์ (Berton H. Kaplan, John C. Cassel & Susan Gore 1977 : 47-48. อ้างใน เสาวภา วิจิตรวาทิ. 2534 :59) ดังนี้

1. รูปแบบที่ 1 ลักษณะของบุคคลที่ผูกพันด้วย หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะบุคคล ซึ่งสัมพันธ์กันแบ่งเป็นกลุ่มเครือข่าย และกลุ่มไม่ใช่เครือข่าย ลักษณะของกลุ่มทั้งสอง เป็นดังนี้

1.1 กลุ่มเครือข่าย เป็นกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันทางชีวภาพ และคามกฎหมาย สมาชิกในกลุ่มนี้จะใช้เวลาร่วมกันมาก มีกิจกรรมร่วมกัน และปฏิสัมพันธ์หลายชนิด อาจมีความดีในการติดต่อสูง มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน

1.2 กลุ่มที่ไม่ใช่ญาติ หมายถึงบุคคลที่คนเรามีสิทธิ์ในการเลือกคบด้วยเหตุผลส่วนตัว เช่น เพื่อน เพื่อนบ้าน คนข้างเคียงที่ต้องพบปะเจอหน้ากันบ่อย หรือมีความสนใจร่วมกัน หรือมีค่านิยมร่วมกัน กลุ่มเพื่อนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอายุ เพศ และระดับการดำเนินชีวิตใกล้เคียงกัน

2. รูปแบบที่ 2 คุณภาพของความสัมพันธ์ แบ่งเป็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นแฟ้น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น คือ ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมต่อกัน

2.2 ความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นแฟ้น คือ ความสัมพันธ์อันผิวเผิน ไม่ลึกซึ้งระหว่างบุคคล

ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมเป็นความผูกพันซึ่งกันและกันของสมาชิกในเครือข่ายทางสังคมมี 2 รูปแบบ คือ ตามลักษณะของบุคคลที่ผูกพันด้วย ซึ่งได้แก่ กลุ่มของญาติพี่น้อง กับกลุ่มที่ไม่ใช่ญาติ และตามคุณภาพของความสัมพันธ์ ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นแฟ้น

2.2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายทางสังคมกับการสนับสนุนทางสังคม

โรบินสัน อี. มิเชล และ อีริก เจ. ทริคเกทท์ (Robinson E. Michell and Eric J. Trickett. 1980 : 27 อ้างถึงใน สุภาจันทร์ วัชรกิตติ. 2535 : 24) ได้กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตของแต่ละคน และเครือข่ายทางสังคมจะเป็นผลให้เกิดการสนับสนุนทางสังคมขึ้นมา

เพอจี เอ. ทอยท์ส (Peggy A. Thoits. 1982 : 158 อ้างถึงใน สุคาจันท์ วัชรกิตติ. 2535 : 24) กล่าวว่า บุคคลจะได้รับการสนับสนุนทางสังคม โดยการติดต่อกับบุคคลอื่นในสังคมนั้น ซึ่งจะเกี่ยวข้องกันโดยตรงกับเครือข่ายทางสังคม

มัลลิกา มัติโก (2530 : 44) ได้กล่าวว่า เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของเครือข่ายทางสังคมทั้งด้านโครงสร้าง เช่น ขนาด ความหนาแน่น ความเกี่ยวพัน เป็นต้น และด้านความสัมพันธ์ เช่น ความถี่ ระยะเวลาของความสัมพันธ์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า เครือข่ายทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่คงที่แต่จะเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงให้บุคคลเกิดการติดต่อกับบุคคลอื่น การติดต่อกับบุคคลอื่นจะทำให้บุคคลได้รับการตอบสนองในด้านต่างๆ เช่น การช่วยเหลือในด้านเงินทอง คำแนะนำ การยอมรับ เป็นต้น ซึ่งลักษณะของเครือข่ายทางสังคมจะเป็นสิ่งที่กำหนดความมั่นคงของแหล่งสนับสนุนทางสังคม และเป็นตัวกำหนด ชนิดและปริมาณของการสนับสนุนทางสังคมด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงบุคคล ในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ซึ่งจะทำให้เกิดการสนับสนุนทางสังคมขึ้นมา ดังนั้นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษา จึงได้นำแนวคิดเครือข่ายทางสังคมของ แอลวิน เอ. วูลฟ์ (Alvin A. Wolfe) มาใช้โดยกำหนดเครือข่ายทางสังคมเป็นเครือข่ายที่มีข้อจำกัด โดยใช้ประเภทบุคคลเป็นการระบุเครือข่ายทางสังคม ออกเป็น 8 ประเภท โดยแยกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ เครือข่ายทางสังคมภายในทัณฑสถาน โดยพิจารณาถึงบทบาทของผู้คุม นักสังคมสงเคราะห์ เพื่อนผู้ต้องขัง อนุศาสนาจารย์ ครูฝึกวิชาชีพ และเครือข่ายภายนอกทัณฑสถาน ได้แก่ ครอบครัวของผู้ต้องขัง ญาติ เพื่อน ที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือผู้ต้องขังวัยหนุ่ม

2.3 การสนับสนุนทางสังคม (Social Support)

แนวความคิดเรื่องการสนับสนุนทางสังคม เป็นเรื่องที่ค้นตัวกันตั้งแต่ทศวรรษที่ผ่านมาและนักวิชาการหลายๆ สาขาได้ให้ความสนใจทั้งทางด้านทฤษฎีและความเป็นจริง จึงได้เกิดแนวความคิดในรูปแบบต่างๆ กัน การสนับสนุนทางสังคมจึงไม่ได้มีแนวคิดเพียงอย่างเดียว แต่ประกอบไปด้วยกลุ่มของแนวความคิด ดังนั้น ในการให้คำจำกัดความของแต่ละคน จึงมีทั้งความแตกต่างและความเหมือนกันรวมอยู่ด้วย

2.3.1 ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม

เบอร์ตัน เอช. แคปแลน และคณะ (Berton H. Kaplan, et al. 1976 : 39 – 42 อ้างถึงใน ธัญญา พุฒยาชีวะ. 2542 : 52) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง สิ่งที่บุคคลได้รับโดย

ตรงจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อาจเป็นทางด้านข่าวสาร เงิน กำลังงาน หรือทางด้านอารมณ์ ซึ่งจะ
เป็นแรงผลักดันให้ผู้รับ ไปสู่เป้าหมายที่ผู้รับต้องการ

ซิดนีย์ คอบบ์ (Sidney Cobb. 1976 : 300 อ้างถึงใน สุภัสตรา เก้าประคิษฐ์. 2535 : 13)
กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับข้อมูลข่าวสาร ที่บ่งชี้ให้เขาเชื่อได้ว่า
ยังมีคนรัก มีคนคอยดูแลเอาใจใส่มีคนที่มองเห็นคุณค่า และรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
และมีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกันในสังคม

เบนจามิน เอช. กอทท์เลียบ (Benjamin H. Gottlieb. 1982 : 32 อ้างถึงใน สุปราณี แก้วเพชร.
2542 : 38) อธิบายว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ผลที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลที่
อยู่ในเครือข่ายทางสังคมที่มีโครงสร้างชัดเจน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และเป็น
การแลกเปลี่ยนทรัพยากรกับบุคคลที่รู้จักคุ้นเคยกัน

เมท พิลิสุก (Mate Pilisuk. 1982 : 20 อ้างถึงใน คุษณี ชาญปรีชา ; 2541 : 23) กล่าวว่า
การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคน ได้แก่ ความช่วยเหลือทางด้านวัตถุ
ความมั่นคงทางอารมณ์ รวมไปถึงการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

เชฟเฟอร์ ซี. และคณะ (Schaefer C., et.al. 1982 อ้างถึงใน สุนทรี ภาณุทัต และคณะ.
2542 : 32) หมายถึง การได้รับความช่วยเหลือ สนับสนุนระดับประคองจากบุคคลในเครือข่าย
สังคม รวมทั้งครอบครัว ในด้านต่างๆ ได้แก่

1. การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) ได้แก่ ความผูกพัน การให้กำลังใจ
ความรู้สึกเชื่อถือหรือไว้วางใจต่อบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกได้รับความรักและการดูแลเอาใจใส่
2. การสนับสนุนด้านวัตถุ การเงิน (Tangible Support) ได้แก่ ความช่วยเหลือโดยตรง
เช่น การให้เงินหรือสิ่งของ การให้การดูแลเมื่อเจ็บป่วย การช่วยทำงานอื่นแทน
3. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Support) ได้แก่ การให้ข้อมูล คำแนะ
นำ

จินตนา ยูนิพันธ์ (2529 : 4) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม เป็นปัจจัยทางจิตวิทยา
สังคมที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของมนุษย์ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต้องมีการพึ่งพา
อาศัยซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน เพื่อ
เกิดความรู้สึกมั่นคง เป็นที่รักเป็นที่ต้องการ

บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2528 : 567) ได้ให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคมว่า
หมายถึง สิ่งที่ได้รับจากการสนับสนุน ได้รับความช่วยเหลือทางด้านข้อมูลข่าวสาร วัสดุ สิ่งของ หรือ
การสนับสนุนด้านจิตใจจากผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล แล้วยังมีผลทำให้
ผู้รับได้ปฏิบัติไปในทิศทางที่ผู้รับต้องการ

กิติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์ (2535 : 170) สรุปความหมาย การสนับสนุนทางสังคม หรือ แรงสนับสนุนทางสังคม หรือการเกื้อกูลทางสังคม ว่า การที่บุคคลในสังคมได้รับความรัก ความเอาใจใส่ เห็นคุณค่า ได้รับการยกย่อง มีความผูกพันซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกเป็นส่วนร่วมในสังคมเดียวกัน มีการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การให้คำแนะนำ การให้สิ่งของ การประเมินเพื่อให้ปรับปรุงให้ดีขึ้น การให้ความช่วยเหลือโดยมาเป็นแรงงาน ให้เวลา ให้ความคิดเห็น ให้ข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อภาวะจิตใจ อารมณ์ มีขอบเขตครอบคลุม ทั้งการให้ และการรับจากบุคคลในครอบครัว อาทิ บิดา มารดา ญาติพี่น้อง และจากเพื่อนฝูง เพื่อนักเรียน เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงาน ครูอาจารย์ คนในชุมชน บุคลากรวิชาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

สุปราณี แก้วเพชร (2542 : 38 - 39) อธิบายว่า การสนับสนุนทางสังคมหมายถึง การที่บุคคลในชุมชนให้ความรักความเอาใจใส่ ให้การยอมรับ เห็นคุณค่า ยอมรับในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีความรู้สึกผูกพันเอื้ออาทรกันในสังคม รวมไปถึงการให้ความช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ เช่น ในรูปของวัตถุประสงค์ของ ข้อมูลข่าวสาร การให้คำแนะนำ ให้ความคิดเห็น ให้เวลา และแรงงาน เป็นต้น ซึ่งสามารถช่วยบรรเทาความรุนแรงของปัญหาที่ชุมชนประสบ หรือป้องกันชุมชนให้พ้นจากภาวะวิกฤติได้

จากกรทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวจะเห็นว่า แม้จะเป็นคำนิยามที่ให้โดยนักวิชาการหลายๆ คน แต่ก็มีคล้ายคลึงกันในแง่ของการสนับสนุนทางสังคม จะต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ลักษณะความสัมพันธ์เป็นแบบการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน มีเป้าหมายเดียวกันคือ ต้องการให้เกิดความผาสุก ชนิคของแรงสนับสนุนซึ่งพบได้เกือบทุกนิยามคือ การสนับสนุนทางอารมณ์ การสนับสนุนด้วยการให้ความช่วยเหลือด้วยสิ่งของเงินทอง การสนับสนุนในการให้ข้อมูลข่าวสาร และแรงสนับสนุนในการให้คำปรึกษาแนะนำ

2.3.2 หลักการของการสนับสนุนทางสังคม

หลักการของการสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (วันทนี วาติกะสิน. 2537 : 99 - 100)

1. กระบวนการติดต่อสื่อสาร ระหว่างผู้ที่ทำหน้าที่เป็น "ผู้ให้" และผู้ที่ทำหน้าที่เป็น "ผู้รับ" การสนับสนุน
2. กระบวนการติดต่อสื่อสารโดยทั่วไป ประกอบด้วย
  - 1) ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ "ผู้รับ" เชื่อว่ายังมีคนที่เอาใจใส่ มีความรัก และความหวังดีต่อคนอย่างจริงจัง
  - 2) ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ "ผู้รับ" รู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับในสังคม

3) ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ “ผู้รับ” เชื่อว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสามารถทำประโยชน์แก่สังคมได้

3. ปัจจัยนำเข้าในกระบวนการแรงสนับสนุน ซึ่งอาจอยู่ในรูปข้อมูลข่าวสาร วัสดุสิ่งของ หรือแรงสนับสนุนทางด้านจิตใจ

4. จะต้องช่วยให้ “ผู้รับ” ได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่เขาต้องการ เช่น ด้านสาธารณสุข ก็คือการมีสุขภาพที่ดี ด้านสวัสดิการสังคมอื่นๆ ก็คือ การมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อนทางสังคม หรือสามารถแก้ปัญหาหรือเผชิญปัญหาความเดือดร้อนได้อย่างเหมาะสม

การสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อร่างกาย ภาวะจิตใจ และอารมณ์ จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีขอบเขตครอบคลุมทั้งการให้และการรับ จากบุคคลในครอบครัว อาทิ บิดามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนนักเรียน ครูอาจารย์ คนในชุมชน บุคลากรวิชาชีพ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เป็นต้น

2.3.3 ระดับของการให้การสนับสนุนทางสังคม

เบนจามิน เอช. กอทท์เลียบ (Benjamin H. Gottlieb, 1985 : 5-22 อ้างใน ภัทรพงศ์ ประกอบผล . 2534 : 48) ได้แบ่งระดับของการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับกว้าง (Macro Level) เป็นการพิจารณาถึงการร่วม หรือการมีส่วนร่วมในสังคม อาจวัดได้จากความสัมพันธ์กับสถาบันในสังคม การเข้าร่วมกับกลุ่มต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ และการดำเนินวิถีชีวิตอย่างไม่เป็นทางการในสังคม

2. ระดับกลุ่มเครือข่าย (Mezzo Level) เป็นการมองที่โครงสร้างและหน้าที่ของเครือข่ายสังคม ด้วยการวัดเฉพาะจงถึงกลุ่มบุคคลที่มีสัมพันธ์ภาพกันอย่างสม่ำเสมอ เช่น กลุ่มเพื่อน ชนิดของการสนับสนุนในระดับนี้ ได้แก่ การให้คำแนะนำ การช่วยเหลือด้านวัสดุ ความเป็นมิตร การสนับสนุนทางอารมณ์ และการยกย่อง

3. ในระดับลึกหรือระดับแคบ (Micro Level) เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากที่สุด ทั้งนี้มีความเชื่อว่าคุณภาพของความสัมพันธ์มีความสำคัญมากกว่าปริมาณ ได้แก่ สามี ภรรยา และสมาชิกในครอบครัว หรือคนรักซึ่งมีความใกล้ชิดทางอารมณ์ ให้การสนับสนุนทางจิตใจ แสดงความรักและห่วงใย (Affective Support)

จากแนวคิดของกอทท์เลียบ พบว่า เขาได้ให้ความสำคัญของบุคคลในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นกับทุกระดับของการให้การสนับสนุนทางสังคม โดยเน้นที่คุณภาพของความสัมพันธ์ ใกล้ชิดมากกว่าปริมาณ ปริมาณที่กล่าวถึง ได้แก่ จำนวนความถี่ จำนวนของแหล่งสนับสนุนทางสังคม เป็นต้น

2.3.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนทางสังคม

เจน เอส. นอร์เบค (Jane S. Norbeck. 1981 : 43 – 58 อ้างถึงใน สุภาภรณ์ ค้วงแพง. 2531 : 58) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า คนเราแต่ละคนนั้นมีความจำเป็น หรือความต้องการการสนับสนุนทางสังคมที่แตกต่างกัน และในขณะที่เดียวกันแต่ละคนก็จะได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่แตกต่างกันด้วย นอร์เบคจึงได้สรุปถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการ และการได้รับการสนับสนุนทางสังคมในแต่ละคนไว้ 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยด้านคุณสมบัติส่วนบุคคล

1.1 อายุ มีอิทธิพลต่อรูปแบบ และปริมาณของการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงอายุ เช่น ในวัยทารกมีความต้องการคนดูแลเพียง 1 – 2 คน เท่านั้น เช่น พ่อแม่หรือคนเลี้ยงดู แต่ในวัยผู้ใหญ่ ความต้องการดูแล และการคอยรับความช่วยเหลือจะลดน้อยลงเรื่อยๆ ในขณะที่ปริมาณหรือจำนวนคนในระบบการสนับสนุนจะขยายวงกว้างออกไป ผู้เพื่อนร่วมงาน สามี ภรรยา หรือเพื่อนบ้าน และขนาดของกลุ่มจะคงที่เมื่ออยู่ในวัย 35 – 55 ปี สำหรับในวัยผู้ใหญ่ตอนปลายจนกระทั่งวัยสูงอายุ การสนับสนุนจากแหล่งต่างๆ จะลดน้อยลง เนื่องจากมีการตาย และการพลัดพราก ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในแต่ละช่วงชีวิตจะทำให้แต่ละคนติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมแตกต่างกันออกไป และโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนทางสังคมก็จะแตกต่างกันออกไปด้วย

1.2 เพศ มีตำราและการศึกษาวิจัยของนักวิชาการหลายท่านที่ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเพศกับความต้องการและการได้รับการสนับสนุนทางสังคมว่า เพศหญิงมักได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากกว่าเพศชาย โดยเพศหญิงจะค้นหาความช่วยเหลือและการสนับสนุนมากกว่าชาย และมีแนวโน้มที่จะพึงพอใจกับการสนับสนุนที่ได้รับจากเครือข่ายที่ใหญ่ ในขณะที่เพศชายต้องการเพียง 2 – 3 คน หรือคนที่ใกล้ชิดสนิทสนมมากเพียงคนเดียวเท่านั้น เช่น คู่สมรส

1.3 สถานภาพสมรส มีอิทธิพลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคม โดยบุคคลที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกันทำให้ได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มบุคคลที่แต่งงานแล้วจะได้รับความเอาใจใส่จากครอบครัว และเพื่อนฝูงมากกว่าคนโสด หรือบุคคลที่มีสถานภาพสมรสหย่าจะได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากกว่าคนที่หย่าร้าง เป็นต้น

1.4 ระดับการศึกษา บุคคลที่มีระดับการศึกษาสูงมักจะมีการติดต่อกับกลุ่มสังคมน้อย และมีแหล่งสนับสนุนทางสังคมน้อย แต่สามารถที่จะรับรู้ปัญหาและสามารถที่แก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้นได้ เดียมเมทโต และ เฮย์ส (Diamatto and Hays. 1981 : 135 cited in Jane S. Norbeck. 1981 : 51 อ้างถึงใน สุภาภรณ์ ค้วงแพง. 2531 : 58) กล่าวไว้ว่า บุคคลที่มีการศึกษาสูงมักจะโดดเดี่ยวและได้รับการสนับสนุนทางสังคมน้อย แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาสูงจะสามารถรับรู้ต่อปัญหาที่เกิดขึ้น มีแนวทางแก้ไข และสามารถเผชิญภาวะเครียดได้ดีกว่าบุคคลที่มีการศึกษาน้อย

1.5 รายได้ รายได้ของครอบครัวมีอิทธิพลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคม ความแตกต่างของรายได้ทำให้บุคคลได้รับโอกาสในการใช้แหล่งบริการทางสังคมต่างกัน ตัวอย่างเช่น บุคคลที่อยู่ในสังคมระดับสูงมีรายได้มาก มีโอกาสใช้แหล่งบริการทางสังคมได้ดีกว่า มีแผนการดำเนินชีวิต และมีการปรับตัวในสถานการณ์ต่างๆ ได้ค่อนข้างดี เป็นต้น

1.6 ความแตกต่างระหว่างบุคคล นักวิชาการส่วนใหญ่มักมองข้ามความสำคัญในข้อนี้ไปว่า บุคคลย่อมมีความแตกต่างกันในเรื่องทัศนคติ ทักษะในการเข้าร่วมสังคม กลไกการปรับตัว และการรับรู้เหตุการณ์ต่างๆ ตลอดจนความเชื่อภายในภายนอกแห่งตน ถึงเหล่านี้จะทำให้บุคคลมีความต้องการและได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งควรมีการนำไปพิจารณาร่วมกับปัจจัยอื่นๆ

2. ปัจจัยด้านสถานการณ์

สถานการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤติหรือภาวะที่ทำให้เกิดความเครียดจะมีอิทธิพลต่อปริมาณของความต้องการการสนับสนุนทางสังคม และโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนทางสังคมด้วย

นอกจากปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนทางสังคมของนอร์เบคคิงที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้ศึกษาได้นำมาปรับใช้กับการวิจัยครั้งนี้กับผู้ต้องขังวัยหนุ่ม โดยพิจารณาตัวแปรต้นจากสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ของครอบครัว ภาวะในการหาเลี้ยงครอบครัว ลักษณะของครอบครัว ลักษณะความคิด กำหนดโทษ ชั้นผู้ต้องขัง ระยะเวลาตั้งแต่เข้ามาอยู่ทัณฑสถาน

2.3.5 แหล่งการสนับสนุนทางสังคม

อุบล นิวัติชัย (2527 : 285) ได้อ้างถึงแนวคิดของ Kaplan ในการจำแนกกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นแหล่งของการสนับสนุนทางสังคมไว้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้มีความผูกพันกันตามธรรมชาติ ประกอบด้วย บุคคล 2 ประเภท คือ
  - ประเภทที่ 1 เป็นบุคคลที่อยู่ในครอบครัวสายตรง ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน
  - ประเภทที่ 2 เรียกว่า ครอบครัวใกล้ชิด ได้แก่ เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน ผู้รู้จักคุ้นเคย คนในที่ทำงานเดียวกัน
2. องค์กรและสมาคมที่ให้การสนับสนุน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกันเป็นหน่วยเป็นชมรม สมาคม ซึ่งไม่ใช่กลุ่มที่รวมตัวโดยกลุ่มวิชาชีพ
3. กลุ่มผู้ช่วยเหลือวิชาชีพ หมายถึงบุคคลที่อยู่ในวงการส่งเสริม ป้องกัน รักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพของประชาชนโดยอาชีพ

เบอร์ตัน เอช. แคปแพน และคณะ (Berton H. Kaplan, et al. 1977 : 50 - 51 อ้างใน กิ่งแก้ว ไชยเจริญ. 2543 : 33) ได้กล่าวไว้ว่า การสนับสนุนทางสังคมนั้นต้องพิจารณาถึงความ

สัมพันธที่มีอยู่หรือหายไปของแหล่งที่ให้การสนับสนุน คือ ได้จากคนที่มีความสำคัญต่อคนคนนั้น และจากการศึกษาพบว่า คนที่ขาดการติดต่อกับคนในสังคม จะทำให้เกิดโรคสังคมแตกแยก (Social Breakdown Syndrome) คือ เป็นอาการที่ไม่เป็นตัวของตัวเอง คัดสินใจไม่ได้ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่สามารถดูแลตัวเองได้ ในทางตรงกันข้าม คนเราอยู่ในสังคม เมื่อประสบปัญหาหนัก จะได้รับความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากบุคคลในเครือข่ายของบุคคลนั้นๆ ซึ่งจะให้ความคาดหวังของแต่ละคนเป็นจริง การสนับสนุนทางสังคมจึงจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต

เจน เอส. นอร์เบค (Jane S. Norbeck. 1982 : 23 อ้างถึงใน สาวิตรี ลิ้มชัยอรุณเรือง. 2536 : 35) ในการศึกษาแหล่งที่ให้การสนับสนุนทางสังคม นักวิชาการจะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่มีอยู่หรือขาดหายไปของแหล่งที่ให้การสนับสนุน คือจากคนที่มีความสำคัญต่อบุคคลนั้น ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ของบุคคลแต่ละคน

เพจจี เอ. ทอยท์ส (Peggy A. Thoits. 1982 : 148 อ้างถึงใน สาวิตรี ลิ้มชัยอรุณเรือง. 2536 : 35) นอกจากนั้นคนในสังคมทั้งหมดไม่ได้เป็นแหล่งของการสนับสนุนทางสังคมทั้งหมด กลุ่มคนที่ จะให้การสนับสนุนทางสังคมได้จะต้องเป็นกลุ่มคนในระบบการสนับสนุนทางสังคม (Social Support System) ซึ่งหมายถึงกลุ่มย่อยของคนในกลุ่มสังคมทั้งหมดซึ่งเป็นผู้ที่เชื่อถือได้ว่าจะให้การสนับสนุนทางสังคม

แลมเบิร์ต แมคไควร์ (Lambert Maqwire. 1983 : 47 อ้างถึงใน เสาวภา วิชิตวาทิ. 2534 : 55 - 56) อธิบายว่า เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤตหรือมีความเครียดเกิดขึ้น การสนับสนุนทางสังคมที่เพียงพอจากแหล่งสนับสนุนที่บุคคลนั้นมีอยู่จะช่วยบรรเทาความรุนแรง (Buffering effect) หรือเป็นการป้องกัน (Protective Effect) ไม่ให้ความเครียดนั้นมากกระทบจนเกิดความผิดปกติ

โทมัส แอชบี วิลลิส (Tomas Ashby Wills. 1985 : 7 อ้างถึงใน อติรัตน์ วัฒนไพสิน. 2539 : 21) กล่าวว่า แหล่งที่ให้ความช่วยเหลือและตอบสนองความต้องการของบุคคลนั้น คู่สมรส สมาชิกในครอบครัว เพื่อน เป็นแหล่งแรกที่บุคคลร้องขอความช่วยเหลือ

แนนซี เจ. เพนเดอร์ (Nancy. J. Pender. 1987 อ้างถึงใน โสภิต สุวรรณเวลา. 2537 : 35) ได้แบ่งบุคคลในระบบสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 5 ระบบ ดังต่อไปนี้

1. ระบบการสนับสนุนตามธรรมชาติ (Natural Support System) ได้แก่ แหล่งสนับสนุนจากครอบครัว ญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดที่สุด
2. ระบบสนับสนุนจากกลุ่มเพื่อน (Peer Support System) เป็นการสนับสนุนที่บุคคลได้รับจากผู้มีประสบการณ์
3. ระบบสนับสนุนด้านศาสนาหรือแหล่งอุปลักษณ์ต่าง ๆ (Religious Organization or Denomination) เป็นการสนับสนุนทางสังคมที่จะช่วยให้บุคคลได้มีการ พบปะแลกเปลี่ยนความเชื่อ ตำนาน คำสอน เป็นต้น ได้แก่ พระ นักบวช หมอสอนศาสนา กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม เป็นต้น

4. ระบบสนับสนุนจากกลุ่มวิชาชีพ (Professional Support System) เป็นแหล่งการสนับสนุนทางสังคมแห่งแรก และมีความสำคัญเมื่อการสนับสนุนที่ได้รับจากครอบครัว เพื่อนสนิท และกลุ่มเพื่อนไม่เพียงพอ

5. ระบบการสนับสนุนจากกลุ่มวิชาชีพอื่น ๆ (Organized Support System) เป็นการสนับสนุนจากกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มช่วยเหลือตนเอง เป็นกลุ่มที่เป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต

เจมส์ เอส. เฮาส์ (James S. House, 1981 อ้างถึงใน กิ่งแก้ว ไชยเจริญ, 2543 : 34) ได้จำแนกบุคคลที่เป็นแหล่งสนับสนุนไว้ 2 กลุ่ม ตามลักษณะความสัมพันธ์ คือ

1. กลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ หมายถึง บุคคลที่ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลอื่น โดยมีความสัมพันธ์กันตามธรรมชาติ ไม่เกี่ยวข้องกับบทบาทการทำงาน หรือวิชาชีพ ได้แก่ คู่สมรส เครือญาติ หรือเพื่อนฝูง

2. กลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ หมายถึง บุคคลที่ให้การช่วยเหลือบุคคลอื่นโดยเกี่ยวข้องกับบทบาทการทำงาน หรือวิชาชีพ ซึ่งจะมีลักษณะการช่วยเหลือที่เฉพาะเจาะจงประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นส่วนมาก เช่น นุถุณีธิ กลุ่มช่วยเหลือตนเอง เป็นต้น

โดยเฮาส์ ได้เห็นว่า เมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเครียด บุคคลต้องการการสนับสนุนจากคู่สมรส ญาติ หรือเพื่อน มากกว่ากลุ่มสนับสนุนที่เป็นทางการ และกลุ่มสนับสนุนที่ไม่เป็นทางการจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการช่วยลดความเครียด

2.3.6 ประเภทของแรงสนับสนุนทางสังคม

ประเภทของแรงสนับสนุนทางสังคมเป็นมิติหนึ่งของการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม ที่บุคคลต้องการ ได้รับการติดต่อกับบุคคลอื่นในสังคม

ริตา กิจจาชาญชัยกุล (2542 : 46) ได้แบ่งชนิดของแรงสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 6 ชนิด คือ

1. ความใกล้ชิด ความใกล้ชิดจะส่งผลต่ออารมณ์ โดยส่วนรวม คือ จะทำให้คนรู้สึกปลอดภัยและอบอุ่น ช่วยไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าเหว่ปกติจะพบในผู้ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เช่น คู่สมรส เพื่อน หรือ คนในครอบครัว

2. การมีส่วนร่วมในสังคม และแสดงให้เห็นถึง การเข้ามามีส่วนร่วมกันของคนที่มีสถานการณ์คล้ายคลึงกันหรือมาทำงานร่วมกันเพื่อวัตถุประสงค์ที่คล้ายกัน การปฏิสัมพันธ์จะทำให้มีการให้และการรับทางด้านข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์และความคิด การที่คนขาดการมีส่วนร่วมในสังคม จะทำให้คนรู้สึกว่าจะถูกแยกออกจากสังคม และเป็นผลให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายความสัมพันธ์เช่นนี้ มักพบได้ในกลุ่มเพื่อน

3. โอกาสในการดูแลรับผิดชอบ ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อคนเรามีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ได้รับ การดูแลรับผิดชอบคนที่เล็กกว่า ถ้าหากว่าคนเราไม่ได้ทำหน้าที่นี้ จะทำให้เกิดความรู้สึกคับข้องใจ รู้สึกว่าชีวิตนี้ไม่สมบูรณ์ ว่างเปล่า หรือไม่มีจุดหมาย

4. การได้รับการยอมรับ การยอมรับจะเกิดขึ้น เมื่อคนมีพฤติกรรมความสามารถตาม บทบาทของตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการยอมรับเชื่อถือความสามารถนั้นอาจเป็นบทบาทในอาชีพหรือ ครอบครัว บทบาทเหล่านี้อาจได้รับการยอมรับในสถาบัน ในกลุ่มครอบครัว หรือกลุ่มเพื่อนก็ได้ ถ้าคนเราไม่ได้รับการยอมรับก็ย่อมทำให้ความเชื่อมั่นใน ตนเองลดลง

5. การได้รับความช่วยเหลือซึ่งจะเกิดขึ้นจากการได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัว เพื่อน หรือเพื่อนบ้าน และความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเท่านั้น จึงจะทำให้การช่วยเหลือที่ยาวนานได้ ถ้าไม่มี ความสัมพันธ์ที่จะก่อให้เกิดความช่วยเหลือขึ้นแล้ว ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกวิตกกังวลและอ่อนแอ

6. การได้รับคำแนะนำหรือหาคนที่ปรึกษาที่ไว้ใจได้เป็นที่พึงได้ การสนับสนุนชนิดนี้มัก จะเกิดจากบุคคลที่เป็นวิชาชีพ เช่น นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา เป็นต้น ถ้าบุคคลขาดการ สนับสนุนชนิดนี้จะทำให้รู้สึกสิ้นหวัง

ลินดา อ. ครอนเนมเวลท์ท (Linda R. Cronenwett. 1968 อ้างใน สุวดี กฤษวัฒนาภรณ์ 2537 : 53) แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 4 ชนิด คือ

1. การสนับสนุนด้านอารมณ์ เป็นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ ดูแลเอาใจใส่มีความรัก ความ ผูกพัน

2. การสนับสนุนด้านการยอมรับและเห็นคุณค่า เป็นการประเมินเปรียบเทียบพฤติกรรม เช่น การเห็นห้อง การรับรอง การให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อนำไปใช้ในการประเมินตนเอง หรือ เปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นที่อยู่ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดความมั่นใจ

3. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร เป็นการให้ข้อมูล คำแนะนำ ข้อเท็จจริง แนวทาง เลือกหรือแนวทางปฏิบัติ สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ได้

4. การสนับสนุนด้านสิ่งของ การเงินหรือแรงงาน เป็นการช่วยเหลือโดยตรงต่อความจำเป็นของคนที่ เช่น เงินทอง แรงงานหรือเวลา เป็นต้น

โรเบิร์ต แอล. คาห์น (Robert L. Kahn. 1979 : 85 อ้างถึงใน กิ่งแก้ว ไชยเจริญ. 2543 : 36) แบ่งการสนับสนุนทางสังคมเป็น 3 ชนิด คือ

1. ความผูกพันทางด้านอารมณ์และความคิด (Affection) เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ใน ทางบวกของบุคคลหนึ่งที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งจะแสดงออกในรูปของความผูกพัน การยอมรับ การเคารพ หรือด้วยความรัก

2. การยืนยันและรับรองพฤติกรรมของกันและกัน (Affirmation) เป็นการแสดงออกถึงการ เห็นด้วย การยอมรับในความถูกต้องเหมาะสม ทั้งในการกระทำและความคิดของบุคคล

3. การให้ความช่วยเหลือ (Aid) เป็นการปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลอื่น โดยการให้สิ่งของ หรือช่วยเหลือโดยตรง การช่วยเหลือนั้นอาจจะเป็นวัตถุ เงินทอง ข้อมูลข่าวสาร หรือเวลา

ซิดนีย์ คอบบ์ (Sidney Cobb. 1979 : 93 อ้างใน สุภัสตรา เก้าประคิษฐ์. 2535 : 21) ได้ จำแนกกลุ่มการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional Support) เป็นข้อมูลที่ทำให้บุคคลเชื่อว่าเขาได้รับความรักและการดูแลเอาใจใส่ ซึ่งมักจะได้จากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และมีความผูกพันลึกซึ้งต่อกัน

2. การสนับสนุนด้านการยอมรับ และการเห็นคุณค่า (Esteem Support) เป็นข้อมูลที่บอกให้ทราบว่าบุคคลนั้นมีคุณค่า บุคคลอื่นยอมรับและคุณค่า

3. การสนับสนุนด้านการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Socially or Network Support) เป็นการบอกให้ทราบว่า บุคคลนั้นเป็นสมาชิกหรือส่วนหนึ่งของเครือข่ายทางสังคมและมีความผูกพันซึ่งกันและกัน

เพจจี เอ. ทอยท์ส (Peggy A. Thoits. 1982 : 147 อ้างถึงใน กิ่งแก้ว ไชยเจริญ. 2543 : 36-37) ได้แบ่งชนิดของการสนับสนุนทางสังคมตามลักษณะความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม (Basic Social Needs) ไว้เป็น 2 ด้าน คือ

1. การช่วยเหลือด้านอารมณ์และสังคม (Social - Emotional Need) ได้แก่ การได้รับความรัก ความใกล้ชิดสนิทสนม ความผูกพัน การได้รับการดูแลเอาใจใส่ การได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่า มีความรู้สึกแห่งการเป็นเจ้าของสังคมส่วนรวม ตลอดจนมีความรู้สึกปลอดภัย

2. การช่วยเหลือด้านสิ่งของ และแรงงาน (Instrumental Aid) ได้แก่ การได้รับคำแนะนำ ด้านข่าวสารข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ตลอดจนความช่วยเหลือด้านสิ่งของแรงงาน และเงินทอง

โทมัส แอสบี้ วิลล์ (Tomas Ashby Wills. 1985 : 67 - 85 อ้างถึงใน อศิรัตน์ วัฒนไพลิน. 2539 : 25) ได้แบ่งประเภทการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. การช่วยให้เกิดความภูมิใจ ซึ่งเกิดจากสัมพันธ์ภาพที่ไว้วางใจ สามารถพูดคุยปัญหาต่างๆ ได้อย่างเปิดเผยและได้รับความสนใจ ความเข้าใจ และกำลังใจ แสดงถึงการยอมรับและให้คุณค่าจากบุคคลอื่น ทำให้บุคคลดำรงรักษาความภูมิใจไว้ได้

2. การสนับสนุนด้านข้อมูล หมายถึง คำแนะนำ การแนะแนว และข้อมูลในการประเมินสาเหตุหรือประเด็นสำคัญของปัญหา ทางเลือกในการปฏิบัติและแหล่งความช่วยเหลือในชุมชน

3. การสนับสนุนด้านเครื่องมือหรือการสนับสนุนด้านรูปธรรม หรือ การสนับสนุนด้านวัตถุ ได้แก่ การให้ยืมเงินหรือให้เงิน ให้วัสดุเครื่องใช้ ช่วยทำธุระ เป็นต้น

4. การมีเพื่อน ซึ่งนำไปสู่กิจกรรมทางสังคมที่มีความสุขและเกิดอารมณ์ในทางบวก ความพึงพอใจ และความผาสุก

5. การให้เกิดแรงจูงใจ ในสถานการณ์ที่มีความเครียดจำนวนมากเรื้อรัง จัดการได้ยาก ส่งผลกระทบต่ออนาคต จึงต้องการความอดทน และความมุ่งมั่นก่อนที่สถานการณ์จะคลี่คลายลง การเพิ่มแรงจูงใจที่จำเป็น เช่น ความเพียรและความพยายามในการแก้ปัญหา ความอดทนต่อความคับข้องใจ การคาดหวังอนาคตในทางบวก และการถือความมุ่งมั่นที่จะดำรงรักษาสัมพันธภาพของการช่วยเหลือสนับสนุน

เดวิด อี. จาคอบสัน (David E. Jacobson, 1986 : 252 อ้างถึงใน สุภาภรณ์ ค้วงแพง, 2531 : 46) ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลเกิดความสบายใจ เชื่อว่าได้รับการยกย่อง เคารพนับถือ และความรัก รวมทั้งได้รับการเอาใจใส่ และให้ความมั่นใจ

2. การสนับสนุนทางด้านสติปัญญา (Cognitive Support) หมายถึง การให้ข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำที่จะช่วยให้บุคคลเกิดความเข้าใจในสิ่งต่างๆ จนสามารถนำไปเป็นประโยชน์ในการปรับตนต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้

3. การสนับสนุนทางด้านสิ่งของ (Material Support) หมายถึง การช่วยเหลือด้านสิ่งของและบริการที่จะช่วยแก้ปัญหาได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับประเภทของการสนับสนุนทางสังคมดังกล่าวข้างต้นมีการแบ่งชนิดที่แตกต่างกันไป แต่ผลลัพธ์โดยรวมของการสนับสนุนทางสังคมก็คือ ช่วยให้ผู้คลุ้มชีวิต ความเป็นอยู่ และสุขภาพอนามัยที่ดี จึงอาจกล่าวได้ว่า การสนับสนุนทางสังคม คือการที่บุคคลได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายทางสังคมในประเภทต่างๆ โดยผู้ศึกษาสรุปเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาได้ว่าการสนับสนุนทางสังคมของผู้ต้องขังหญิง ประกอบด้วย 4 ประเภท คือ

1. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ จิตใจ หมายถึง การที่ผู้ต้องขังได้รับความเอาใจใส่จากบุคคลอื่น การให้กำลังใจ ให้การยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทำให้รู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

2. การสนับสนุนทางด้านสิ่งของการเงิน และบริการต่างๆ หมายถึง การได้รับความช่วยเหลือทางด้านสิ่งของเรื่องใช้ ด้านการเงิน

3. การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร หมายถึง การได้รับข้อมูลข่าวสารที่ผู้ต้องขังควรทราบ

4. การสนับสนุนทางด้านให้คำปรึกษา หมายถึง การให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้ต้องขัง

2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งได้แก่

2.4.1 ทฤษฎีบทบาท

2.4.2 ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

2.4.3 ทฤษฎีกระบวนการอิทธิพลทางสังคม

โดยแต่ละทฤษฎีมีรายละเอียด ดังนี้

2.4.1 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญที่บทบาทของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ในกรอบของสังคมและวัฒนธรรมที่เขาอาศัยอยู่ โดยต้องเข้าใจว่ามนุษย์ทุกคนมีบทบาททางสังคม และมีบทบาทที่แน่นอน บทบาทของแต่ละคนจะถูกกำหนดไว้ควบคู่กับสถานภาพทางสังคม หากมิได้กำหนดหน้าที่ตามบทบาทก็จะทำให้เกิดปัญหา ดังนั้นการเข้าใจทฤษฎีบทบาท จะช่วยให้นักสังคมสงเคราะห์สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ ตลอดจนสาเหตุต่างๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหา อันเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้บุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน มีอจปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้อย่างปกติ

2.4.1.1 ความหมายของบทบาทและสถานภาพ

ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยา คำว่า "บทบาท" หมายถึง สิทธิ หน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลหนึ่ง ที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคม ตามสถานภาพของตนเอง ตัวอย่างของบทบาท ได้แก่ บทบาทการเป็นบิดา หน้าที่ตามบทบาทที่จะได้แก่ การเลี้ยงดูเอาใจใส่ในบุตรและภรรยา เป็นแบบอย่างที่ดีของบุตร บุคคลคนหนึ่งอาจจะสวมบทบาทหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน เช่น เป็นพ่อ เป็นผู้ต้องขัง เป็นสามี ฯลฯ โดยทั่วไป บทบาทเป็นความคาดหวังจากสังคมให้ต้องมีพฤติกรรมที่สอดคล้องไปตามบทบาทนั้น ๆ บทบาทอาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. บทบาทที่ได้จากตำแหน่ง

2. บทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพของบุคคล ได้แก่ ค่านิยม ทักษะสติ และประสบการณ์ เป็นต้น (พูนพร ศรีสะอาด, 2534 : 50)

พัทยา สายหู (2524 : 59) กล่าวไว้ว่า ถ้าบทบาทคือ ขอบเขตของอำนาจหน้าที่ และสิทธิในการกระทำตามบทของแต่ละงานที่เราได้อยู่ต่อผู้อื่น สถานภาพ ก็คือ ฐานะตำแหน่งที่บุคคลได้จากการปฏิบัติตามบทนั้นเมื่อเทียบกับฐานะตำแหน่งของผู้อื่นตามบทอื่น

ทาลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parson, 1951 : 4 อ้างถึงใน ณรงค์ เส็งปรีชา, 2541 : 145) อธิบายว่า บทบาทคือ การจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของ

เขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวมความคาดหวังที่เกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีสัมพันธด้วย ส่วนสถานภาพ คือ ตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า สถานภาพของบุคคลเป็นตำแหน่งทางสังคม ส่วนบทบาท คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในตำแหน่งที่เขาได้อยู่

2.4.1.2 แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีบทบาท

แนวคิดพื้นฐานสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจทฤษฎีบทบาท (สาวิตรี ลิมชัยอรุณเรือง. 2536 : 61) ได้แก่

1. การมองผู้อื่น บุคคลจะมองและวิเคราะห์สิ่งเร้า ตัวผู้ก่อให้เกิดสิ่งเร้าในทันที
2. การมองภาพตนเอง บุคคลเกิดความรู้ถึงบางอย่างภายหลังที่บุคคลนั้นจินตนาการภาพตนเองเมื่อปรากฏต่อสายตาผู้อื่นและจินตนาการว่าบุคคลอื่นจะคิดเห็นหรือประเมินภาพตนเองอย่างไร
3. การแสดงพฤติกรรมตามสถานการณ์ บุคคลจะประเมินสถานการณ์ และบุคคลในสถานการณ์ก่อนจะแสดงพฤติกรรมที่คิดว่าเหมาะสมกับสถานการณ์และการคาดหวังของบุคคลเหล่านั้น

2.4.1.3 ลักษณะของบทบาท

จากแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีบทบาท สามารถนำมาพิจารณาแยกแยะลักษณะบทบาทได้ดังนี้ (สาวิตรี ลิมชัยอรุณเรือง. 2536 : 61)

1. บทบาทตามสถานภาพของผู้สวมบทบาท แบ่งเป็น
  - 1.1 บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพโดยกำเนิด หรือสถานภาพที่ถูกกำหนด โดยสังคม ส่วนใหญ่ยึดเป็นหลักเกณฑ์ เช่น บทบาทของเด็กคือต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่
  - 1.2 บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพที่ได้มา โดยการแต่งตั้งหรือโดยความสามารถ ซึ่งเป็นสถานภาพที่บุคคลได้รับมาในภายหลัง เช่น สถานภาพทางการศึกษา เป็นต้น การเรียนรู้บทบาทตามสถานภาพแบบนี้ทำได้ โดยสังเกตจากผู้สวมบทบาทนั้นมาก่อน หรือเรียนรู้จากวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง บทบาทเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงถ้าสังคมมีการเปลี่ยนแปลง
2. บทบาทตามลักษณะของการแสดงบทบาท โดยบุคคลจะกำหนดบทบาทการแสดงของตนเอง และเวลาเดียวกันก็คาดหวังว่าบุคคลอื่นจะต้องแสดงบทบาทอะไร อย่างไร สามารถแบ่งได้ดังนี้
  - 2.1 บทบาทที่คาดหวัง คือพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งในสังคม และถูกสังคมคาดหวังให้ปฏิบัติตามความประสงค์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม
  - 2.2 บทบาทที่ปฏิบัติจริง คือ พฤติกรรมที่บุคคลปฏิบัติหรือกระทำจริงในตำแหน่งหน้าที่เขารอบครอง

2.4.1.3 บทบาทในครอบครัวของผู้ต้องขัง

บทบาทในครอบครัว หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกประพฤติก่อกันและกันซ้ำๆ เป็นประจำ เพื่อให้ครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ได้สมบูรณ์ (ชัชดิยา รัตนคิดถ. 2539 : 36)

บทบาทในครอบครัวแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. บทบาทเกี่ยวข้องกับวัตถุ (Instrumental)
2. บทบาทที่เกี่ยวกับอารมณ์ (Affective)

นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งออกตามลักษณะหน้าที่ ดังนี้

1. บทบาทที่เกี่ยวกับหน้าที่ที่จำเป็น หมายถึง บทบาทที่จำเป็นต้องทำให้ครอบครัว

ดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข คือ

1.1 การจัดหาปัจจัย 4 ให้แก่สมาชิก (Provision of Resources)

1.2 การฟูมฟักเลี้ยงดูและให้การประคับประคองสนับสนุนแก่สมาชิก (Nurturance and Support)

1.3 การตอบสนองความต้องการทางเพศในระหว่างคู่สมรส (Sexual Gratification of Marital Partners)

1.4 การช่วยพัฒนาทักษะต่างๆ ให้แก่สมาชิก (Life Skills Development) เช่น การช่วยเหลือให้ลูกมีทักษะในการเข้ากับเพื่อนฝูง และสามารถเรียนหนังสือ หรือเริ่มงานอาชีพได้เป็น ปึกแผ่น

1.5 การบริหารจัดการภายในครอบครัว (Systems Management and Maintenance) หมายถึง การเป็นผู้นำ การตัดสินใจในปัญหาต่างๆ การคงไว้ซึ่งมาตรฐานครอบครัว การออกกฎระเบียบเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว

2. บทบาทอื่นๆ หมายถึง บทบาทเฉพาะของแต่ละครอบครัว ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งบทบาทที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม

สาวตรี ฉิมชัยอรุณเรือง (2536 : 61) กล่าวว่าถ้าบุคคลในสังคมมีความคาดหวังในบทบาทของแต่ละฝ่ายตรงกัน การแสดงบทบาทนั้นย่อมราบรื่น แต่ในกรณีที่บทบาทของทั้งสองฝ่ายไม่ตรงกันก็จะไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งในบทบาท ทำให้เกิดความซ้ำซ้อน ถ้าบุคคลเจ้าของบทบาทมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน และนำบุคลิกภาพส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องกับตำแหน่ง ทำให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับบทบาทที่ควรจะเป็นได้ สาเหตุของความขัดแย้งเนื่องจากการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบ มีดังนี้

1. บุคคลสองคนมีตำแหน่งต่างกัน แต่มีบทบาทซ้ำซ้อนกันในกลุ่มของคน (Role Collision)

2. บุคคลเดียวกันดำรงตำแหน่งต่างกัน แต่ถูกผลักดันให้แสดงบทบาทขัดกับฐานะที่ดำรงอยู่ (Role Incompatibility)

3. ความขัดแย้งเกิดขึ้นเนื่องจากความคาดหวังที่ไม่คงที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมเพราะมิได้ตกลงกันในระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม (Role Confusion)

ความขัดแย้งในบทบาท ก่อให้เกิดปัญหาในสังคมและความคับข้องใจของผู้สวมบทบาท ดังนั้นจึงควรที่จะหลีกเลี่ยงและหาทางป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งในบทบาท

จากความขัดแย้งในบทบาทดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ชัดเจนในกรณีของผู้ต้องขังที่มีครอบครัวแล้ว การที่ผู้ต้องขังต้องจำคุกทำให้เขาไม่สามารถแสดงบทบาทการเป็นพ่อ หรือเป็นสามีตามสถานภาพทางสังคม ทำให้เกิดการขัดแย้งในบทบาทของตนเอง หรือในกรณีผู้ต้องขังที่เป็นโสด ก็ไม่สามารถแสดงบทบาทในการดูแลบิดามารดาหรือญาติพี่น้อง เป็นต้น

2.4.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีบทบาทกับการสนับสนุนทางสังคม

ทฤษฎีบทบาทเกี่ยวข้องกับการให้แรงสนับสนุนทางสังคมโดยตรง เนื่องจากในเครือข่ายทางสังคม จะประกอบด้วยบทบาทต่าง ๆ มากมาย นอกจากนี้ บุคคลยังเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคม ทั้งในด้านบวกและด้านลบ (วันทนี วาสิกะสิน, 2537 : 110)

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้ทราบว่า บุคคลทุกคนมีบทบาททางสังคมควบคู่ไปกับสถานภาพทางสังคม ภายใต้กรอบของสังคมและวัฒนธรรมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ โดยบทบาทดังกล่าวเป็นความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลต้องมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทนั้นๆ ซึ่งบทบาทดังกล่าวสามารถมีได้มากกว่าหนึ่งบทบาท เช่น บทบาทของหัวหน้าครอบครัว บทบาทของลูกที่ต้องดูแลพ่อแม่ เป็นต้น บทบาทสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป อาจจะตรงกันหรือขัดแย้งกันในแต่ละบุคคลก็ได้ และยังส่งผลต่อแรงสนับสนุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมเนื่องจากบทบาทของบุคคลในเครือข่ายทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและวัฒนธรรม

2.4.2 ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม การอยู่รวมกันเป็นธรรมชาติของมนุษย์และประโยชน์ที่ตามมาจากการอยู่รวมกันคือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการติดต่อขอรับความช่วยเหลือหรือให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นบ้างทั้งในเรื่องการงานและชีวิตส่วนตัว มนุษย์ไม่สามารถใช้ชีวิตคนเดียวได้ตลอดเวลา มนุษย์ต้องอยู่รวมกันตลอดไปเพราะธรรมชาติของมนุษย์และประโยชน์บางประการที่ได้รับจากการมีสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน

แบนดูรา อัลเบิร์ต (Bandura Albert, 1973 อ้างถึงใน นงลักษณ์ เขียนงาม, 2538 : 25) กล่าวว่า บุคคลที่มีความยุ่งยากในการเข้าสังคมเป็นเพราะขาดทักษะทางสังคม จึงนำการฝึกทักษะทางสังคมมาใช้กับบุคคลที่มีความวิตกกังวลทางสังคมสูง โดยให้บุคคลเหล่านั้นเรียนรู้การตอบ

สนองทางสังคมใหม่ให้คำแนะนำวิธีการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ให้สังเกตรูปแบบการตอบสนองทางสังคม มีการแสดงบทบาทสมมุติ การให้แรงเสริม การให้ข้อมูลย้อนกลับ และฝึกการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เมื่อทำการประเมินพฤติกรรมจากการบันทึกเทปโทรทัศน์จะพบว่า บุคคลที่มีความวิตกกังวลสูง จะมีทักษะในการตอบสนองทางสังคมได้ดีขึ้น

อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler. 1977 อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2539 : 179) ได้แสดงความคิดเห็นว่า มนุษย์ต้องการมีความสัมพันธ์กับคนอื่นมาตั้งแต่เกิดเพราะมนุษย์ไม่สามารถเติบโตได้ตามลำพังตนเอง ในวัยทารกมนุษย์จึงผูกพันกับแม่ผู้เลี้ยงดู รู้จักคนมากขึ้น ทำกิจกรรมกับคนอื่น ๆ เพิ่มขึ้นความวัยที่เปลี่ยนแปลง ความต้องการดังกล่าวเรียกว่า ความสนใจสังคม (Social Interest) จัดเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความต้องการนี้ได้โดยไม่ต้องเรียนรู้ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ในถิ่นฐานใด ได้รับการอบรมเลี้ยงดูเช่นไร ต่างต้องการมีความสัมพันธ์กับคนอื่นทั้งนั้น

อีริก ฟรอมม์ (Erik Fromm. 1979 อ้างถึงใน กาญจนา พึ่งเนตร. 2537 : 13) กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการ 5 ประการ ด้วยกันคือ ความต้องการมีสัมพันธภาพ (Need for Relatedness), ความต้องการสร้างสรรค์ (Needs for Transcendence), ความต้องการมีสังกัด (Need for Rootedness), ความต้องการมีอัตลักษณ์แห่งตน (Need for Identity) และความต้องการมีหลักยึดเหนี่ยว (Need for Frame of Orientation) ความต้องการมีสัมพันธภาพเกิดขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และความต้องการการอิสระของมนุษย์เอง ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกอ้างว้างขึ้น ยิ่งสังคมเปลี่ยนแปลงมนุษย์ยิ่งรู้สึกอ้างว้าง วิธีการลดความรู้สึกอ้างว้าง คือ การมีสัมพันธภาพต่อกันและกัน ไม่ใช่ชีวิตคนเดียวตลอดเวลา มีการติดต่อขอรับความช่วยเหลือหรือให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นบ้าง ดังนั้นการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ สิ่งสำคัญต่อจิตใจของมนุษย์เท่า ๆ กับความจำเป็นของปัจจัยสี่ที่มีต่อร่างกาย

2.4.2.1 ความต้องการมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

วิลเลียม ชูทซ์ (William Schutz. 1955 : 32 cited in Marvin E. Shaw, 1971 : 112 อ้างถึงใน นงลักษณ์ เขียนงาม. 2538 : 16) กล่าวว่า ความต้องการของบุคคลที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้นมี 3 ลักษณะ คือ

ประการที่หนึ่ง คือ ความต้องการการเข้ากลุ่ม (Inclusion) หมายถึง ความต้องการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ต้องการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น บุคคลจะแสดงพฤติกรรมให้เป็นที่ดึงดูดความสนใจ โดยพยายามสร้างชื่อเสียง ทำให้คนเป็นที่ยอมรับนับถือ และมีเกียรติ เป็นต้น

ประการที่สอง คือ ความต้องการในการควบคุม (Control) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของบุคคลที่ต้องการมีอิทธิพล มีอำนาจเหนือผู้อื่น บุคคลที่ต้องการควบคุมผู้อื่นจะแสดงการต่อต้านและปฏิเสธการถูกควบคุม

ประการที่สาม คือ ความต้องการเป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น (Affection) หมายถึง ความรู้สึกและอารมณ์ส่วนตัวที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองคน โดยจะแสดงออกด้วยความรัก ความเป็นมิตร การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การสร้างความผูกพันทางอารมณ์ เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม

2.4.2.2 ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

เดวิด เจ. ชไนเดอร์ (David J. Schneider, 1976 : 65 อ้างถึงใน นงลักษณ์ เขียนงาม, 2538 : 18) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างบุคคลไว้ดังต่อไปนี้

1. ความพอใจร่วมกัน (Mutuality) หมายถึง การที่บุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์กันจะต้องคำนึงถึงความคิด ความรู้สึก ความพอใจของทั้งสองฝ่าย อันจะนำไปสู่ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจต่อกัน
2. การรู้จักไว้วางใจกัน (Knowledge and Trust) เมื่อบุคคลคบหาสมาคมกันจะต้องทำความรู้จักกัน ศึกษาประวัติส่วนตัว มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพื่อวิเคราะห์ว่าบุคคลนั้นมีทัศนคติ ทัศนคติตรงกับคนหรือไม่ การที่จะทำให้ผู้อื่นไว้วางใจใจตน อาจจะใช้วิธีเปิดเผยตนเอง (Self - Disclosure) เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามรู้สึกคุ้นเคย และช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน
3. ปทัสถานส่วนบุคคล (Personal Norms) เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ปทัสถานส่วนบุคคลคือสิ่งที่แต่ละบุคคลยึดมั่น และแสดงออก จะมีผลกระทบต่อผู้อื่น เช่น กริยามารยาท อุปนิสัย เป็นต้น ถ้าบุคคลมีปทัสถานส่วนบุคคลดีจะทำให้บุคคลนั้นเป็นที่รักใคร่และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลอื่นได้
4. การลงทุนส่วนตัว (Self - Investment) เมื่อบุคคลคบหาสมาคมกับใครจะต้องยอมลงทุนโดยเสียบางส่วน เช่น ทรัพย์สิน ชื่อเสียง โอกาส และเวลา เพื่อแลกกับบางอย่างที่พอใจ บุคคลจะคำนึงถึงกำไรและขาดทุนไว้ในใจ กำไร หมายถึง ความพอใจ ความสำเร็จ ส่วนขาดทุน หมายถึง ความไม่สบายใจ ความกระวนกระวายใจ

โรเบิร์ต อ. คาร์คัฟ และ บริกแมน จี. เบเร็นสัน (Robert R. Carkhuff & Brickman G. Berenson, 1977 : 151 อ้างถึงใน นงลักษณ์ เขียนงาม, 2538 : 19) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ไว้ดังนี้

1. การเปิดเผยความรู้สึก เต็มใจที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน อย่างเปิดเผย เพื่อความเข้าใจอันดี และก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่มั่นคง

2. ความรู้สึกร่วม หมายถึง สามารถมีความเข้าใจบุคคลอื่น รับรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นของบุคคลอื่น

3. เคารพและยอมรับในบุคคลอื่น หมายถึง ยอมรับบุคคลอื่นโดยไม่ตัดสินว่าถูกหรือผิด ไม่ประเมินบุคคล เคารพและรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น

4. การยอมรับโดยไม่ต้องเห็นด้วย หมายถึง เป็นผู้ฟังที่ดีพยายามทำความเข้าใจ โดยไม่ประเมินบุคคลอื่น แต่ให้ความสนใจในบุคคลอื่น

2.4.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการคิดคือสื่อสารระหว่างบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล และสามารถทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการได้ ในขณะเดียวกัน การคิดคือสื่อสารใดๆ ก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการคิดคือสื่อสารระหว่างบุคคล เพื่อให้สามารถถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารต่อไปยังเพื่อน หรือบุคคลในเครือข่ายใกล้เคียง ดังนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคลก็นับว่าเป็นการสนับสนุนทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง (พูนพร ศรีสะอาด, 2534 : 44 และตุ๊กศรา เก้าประคิษฐ์, 2535 : 16)

การคิดคือสื่อสารใดๆ นอกจากต้องเข้าใจแล้ว ยังต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการสื่อสารระหว่างบุคคลถ่ายทอดข่าวสารนั้น เป็นกระบวนการส่งทางที่ผู้ให้และผู้รับแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน เช่นบุคคลในครอบครัวเดียวกัน คนที่รู้จักกันหรือมีความสนิทสนมกันมาพูดคุยอภิปรายเนื้อหาสาระของข่าวสารและถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่น ซึ่งผลของการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารแล้วยังเป็นการสนับสนุนทางสังคมที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ (บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์, 2528 : 527)

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์และการคิดคือสื่อสารระหว่างบุคคลยังมีผลต่อการสนับสนุนทั้งในด้านบวกและลบ อาจนำมาซึ่งความวิตกกังวล หรืออาจจะเป็นการทำให้บุคคลรู้ทันสถานการณ์ เรียนรู้แบบแผนการแก้ไข หรือรู้แหล่งทรัพยากรทางสังคมที่จะช่วยเผชิญปัญหาได้อย่างเหมาะสม โดยการวิเคราะห์ถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมา

จากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำให้เราเข้าใจการสนับสนุนทางสังคมที่ผู้ต้องขังได้รับจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอกทัณฑสถาน ในระหว่างที่ต้องโทษได้ดียิ่งขึ้น

2.4.3 ทฤษฎีกระบวนการอิทธิพลทางสังคม (Theory of Social Influence Process)

ทฤษฎีกระบวนการอิทธิพลทางสังคมมีความสำคัญต่อการให้แรงสนับสนุนทางสังคม ในการวิเคราะห์ประเมินเครือข่ายทางสังคม โดยพิจารณาเรื่องของอิทธิพลทางสังคมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะ

มีผลต่อทิศทางและคุณภาพของการสนับสนุนทางสังคมอย่างชัดเจน เนื่องจากบุคคลในสังคมทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ทั้งความรู้สำหรับการดำเนินชีวิต ค่านิยม บรรทัดฐาน แบบแผนพฤติกรรมที่พึงปฏิบัติ ตลอดจนทักษะทางสังคม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม ทฤษฎีกระบวนการอิทธิพลทางสังคมนำมาใช้อธิบายถึงอิทธิพลทางสังคมของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อผู้ต้องขัง ซึ่งกระบวนการอิทธิพลทางสังคม ได้แก่ กลุ่มทางสังคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขัง โดยถือว่าการที่ผู้ต้องขังมาอยู่รวมกันโดยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะต้องมีการเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบของสังคม หากบุคคลใดไม่สามารถประพฤติตามก็จะถูกสังคมลงโทษ หรือถ้าปฏิบัติตามก็จะได้รับการยกย่อง วันทนี วาสิกะสิน (2537 : 110) ได้แบ่งกลุ่มสังคมที่บุคคลจะเป็นสมาชิกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่คือ

1. กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group)

คือ กลุ่มที่บุคคลจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมอย่างมากที่สุด หรือเรียกว่ากลุ่มตามธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มครอบครัว และเพื่อนบ้าน ที่คบค้าสมาคม มีความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวโดยตรง มีความถี่ของการไปมาหาสู่บ่อยครั้ง เนื่องจากเป็นสถาบันทางสังคมพื้นฐานที่สุด มีอิทธิพลสูงที่สุดในการหล่อหลอมแบบแผนพฤติกรรมของบุคคล

2. กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group)

คือ กลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ มีแบบแผนกฎเกณฑ์กำหนดลักษณะความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างชัดเจน กลุ่มทุติยภูมิมักมีขนาดใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกไม่ใกล้ชิด ไม่แน่นแฟ้น และไม่เป็นส่วนตัว แต่ก็มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในระดับหนึ่ง

จากทฤษฎีข้างต้น ในการนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่า อิทธิพลทางสังคมที่มีต่อบุคคลก็คือ สมาชิกของกลุ่มเครือข่ายทางสังคมที่บุคคลเหล่านั้นมีการติดต่อ หรือปฏิบัติสัมพันธ์ด้วย ซึ่งจะมีผลต่อทิศทางและคุณภาพของการสนับสนุนทางสังคมอย่างชัดเจน โดยแยกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่งเครือข่ายที่ใกล้ชิดหรือปฐมภูมิ เช่น ครอบครัว ญาติ เพื่อนสนิท และประเภทที่สอง คือ เครือข่ายที่ไม่ใกล้ชิดหรือทุติยภูมิ ได้แก่ ญาติห่างๆ เพื่อนผู้ต้องขังที่ไม่สนิท องค์กร หรือมูลนิธิที่ให้ความช่วยเหลือ เป็นต้น

จากทฤษฎีทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว จะสังเกตได้ว่า ทฤษฎีเหล่านี้เป็นทฤษฎีที่มีความเกี่ยวพันระหว่างบุคคลในครอบครัวจนขยายขอบเขตถึงกลุ่มสังคม เพื่อที่จะได้เกิดการสนับสนุนทางสังคมด้านต่างๆ เช่น อารมณ์ จิตใจ สังคม เป็นต้น ซึ่งการได้รับสนับสนุนทางสังคมที่สูงจะส่งผลให้เกิดการปรับปรุงพฤติกรรมของผู้ต้องขังไปในทางที่ดี

2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการศึกษาในเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมของผู้ต้องขังวัยหนุ่ม โดยตรงยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาไว้ ผู้ศึกษาจึงนำงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาที่ใกล้เคียงกันมาทำการศึกษา โดยได้ทำการแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.5.1 ประเด็นที่เกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคล

บัญญัติ ยงชวน (2530) ศึกษาเรื่องการทดลองใช้วิธีการให้คำปรึกษาเป็นกลุ่มแบบวิเคราะห์การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพื่อพัฒนาความสามารถในการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การปรับตัวเป็นกระบวนการทางจิตและทางสังคมที่บุคคลใช้เผชิญปัญหาหรือแรงผลักดัน ทั้งจากภายในของตนเอง บุคคลที่มีความสามารถในการปรับตัวทางสังคมจะแสดงออกถึงความสามารถในการพูดคุยติดต่อสัมพันธ์ หรือทำงานร่วมกับเพื่อน และบุคคลอื่นได้ โดยไม่มีเรื่องทะเลาะวิวาทกัน เคารพในความคิด และเหตุผลของผู้อื่น มีความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเพื่อน มีความพอใจในบทบาทของตนเองทั้งในฐานะที่เป็นผู้นำหรือผู้ตาม ให้ความร่วมมือกับหมู่คณะทั้งในการคิด และการกระทำ ปฏิบัติตนตามระเบียบ กฎเกณฑ์ของโรงเรียน และของสังคม สามารถที่จะพูด หรือกระทำอย่างเปิดเผย จริงใจ ตรงไปตรงมา และมีความเหมาะสมตามความคิด ความรู้สึกของตน

2.5.2 ประเด็นที่เกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคม

ตรีรัตน์ เวชพาณิชย์ (2530) ได้ศึกษาผลการรักษาผู้ป่วยยาเสพติด ขั้นตอนพิษยาแบบใช้โปรแกรมสนับสนุนทางสังคมจากบิดามารดา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ติดยาเสพติดที่ได้รับโปรแกรมแรงสนับสนุนทางสังคมจากบิดามารดา และเจ้าหน้าที่ มีพฤติกรรมการบำบัดรักษาดีกว่าเดิม ทั้งจำนวนวันของการมารับการรักษาที่เพิ่มขึ้น และผลการตรวจไม่พบเฮโรอีนในปีสวาระก็มีมากขึ้น

ภัทรพงศ์ ประกอบผล (2534) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับพฤติกรรมการเผชิญความเครียดของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง พบว่า ปัจจัยด้านเพศไม่มีผลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ปัจจัยด้านลักษณะครอบครัวมีผลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง โดยผู้ป่วยที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยาย ได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากกว่าผู้ป่วยในครอบครัวเดี่ยว ปัจจัยด้านอายุมีผลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง โดยผู้ป่วยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากกว่าผู้ป่วยอายุ 26 - 35 ปี และ 36 - 45 ปี ปัจจัยด้านสถานภาพสมรสมีผลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง โดยผู้ป่วยสถานภาพสมรสคู่ ได้รับการสนับสนุน

ทางสังคมมากกว่าผู้ป่วยสถานภาพสมรสหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ ปัจจัยด้านการศึกษามีผลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง โดยผู้ป่วยที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา ได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากกว่าผู้ป่วยที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการศึกษา ปัจจัยด้านรายได้ของครอบครัวมีผลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง โดยผู้ป่วยที่มีรายได้มากกว่า 8,000 บาทต่อเดือน ได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากกว่าผู้ป่วยที่มีรายได้ของครอบครัวต่ำกว่า 8,000 บาทต่อเดือน

อ่ำไพรัตน์ อักษรพรหม (2534) ศึกษาเรื่องความต้องการการเกื้อกูลทางสังคมของผู้ป่วยโรคประสาท โรงพยาบาลสมเด็จพระยา พบว่า ผู้ป่วยส่วนใหญ่จะมีสมาชิกในเครือข่ายทางสังคมเป็นทั้งบุคคลในครอบครัวและนอกครอบครัว บุคคลที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายทางสังคมส่วนใหญ่เป็นบุคคลในครอบครัว ได้แก่ ผู้เป็นบุตรและคู่สมรสเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชนิดของการเกื้อกูลที่ผู้ป่วยได้รับการเกื้อกูลทางสังคม 8 ประเภท ได้แก่ ความผูกพันใกล้ชิดสนิทสนม การเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การส่งเสริมให้รู้จักค่าแห่งตน โอกาสได้โอบอุ้มเลี้ยงดูผู้น้อย ความเป็นมิตรที่ดี คำแนะนำชี้แจง การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนด้านวัตถุและการอำนวยความสะดวก

ผู้ป่วยเพศหญิงจะได้รับการเกื้อกูลทางสังคมจากบุคคลนอกครอบครัวมากกว่าในครอบครัว ในทางกลับกันผู้ป่วยเพศชายจะได้รับการจากบุคคลในครอบครัวมากกว่านอกครอบครัว ผู้ป่วยอายุน้อยกว่าจะได้รับมากกว่าผู้ป่วยอายุมากกว่าผู้ป่วยที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดเขตเมืองจะได้รับมากกว่าผู้ป่วยที่อาศัยอยู่ต่างจังหวัดเขตชนบท ผู้ป่วยที่เป็นหม้ายและหย่าจะได้รับการเกื้อกูลทางสังคมมากที่สุด รองลงมาเป็นผู้ป่วยโสด และผู้ป่วยมีคู่สมรสได้รับน้อยที่สุด ผู้ป่วยที่มาจากรอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวทุกขนาดได้รับการเกื้อกูลทางสังคมมากใกล้เคียงกัน

สุดาจันทร์ วัชรภิตติ (2535) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า เครือข่ายทางสังคมของผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง ชนิดความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายดี การสนับสนุนทางสังคมของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยการสนับสนุนทางสังคมในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านอารมณ์ ด้านการยอมรับ ยกย่อง และมีผู้เห็นคุณค่าด้านในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านเงินทอง สิ่งของ และแรงงานอยู่ในระดับปานกลาง เครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนทางสังคมในทิศทางบวก โดยเครือข่ายทางสังคมด้านการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนทางสังคมมากที่สุด ส่วนการสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์ จะมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมมากที่สุด และการสนับสนุนทางสังคมรายด้านที่มีความสัมพันธ์มากที่สุด คือด้านข้อมูลข่าวสาร

สุกัศตรา แก้วประดิษฐ์ (2535) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับการดูแลสุขภาพของคนในโรงงานอุตสาหกรรม ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานร่วมแสวงพัฒนา

อุตสาหกรรม พบว่า เครื่องข่ายที่มีความหนาแน่นสูง จะมีลักษณะของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กัน
 อย่างเหนียวแน่นและใกล้ชิด มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือกิจกรรมการปฏิสังสรรค์ในอัตราความถี่
 สูง และมีอิทธิพลต่อกันและกันมาก

อารีรัตน์ พันธุ์ทอง (2535) ได้ศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมสุขศึกษาร่วมกับการให้แรง
 สนับสนุนทางสังคมในการบำบัดรักษาผู้เสพติดสารระเหย พบว่า ภายหลังการทดลอง ผู้ป่วยสาร
 ระเหย มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม
 บำบัดรักษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอยู่รับการบำบัดครบกำหนด 21 วัน เพิ่มมากขึ้น

รัชณี เบญจธัญ (2537) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจใน
 ชีวิตของสตรีโสด พบว่า ส่วนใหญ่มีการสนับสนุนทางสังคมในระดับปานกลาง และสตรีโสดที่มี
 การสนับสนุนทางสังคมสูงจะมีความพึงพอใจในชีวิต โสดสูงกว่าสตรีโสดที่มีการสนับสนุน
 ทางสังคมต่ำกว่า ทั้งนี้เนื่องมาจากการสนับสนุนทางสังคม ทำให้บุคคลได้รับการตอบสนองความ
 ต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้รับความดูแลเอาใจใส่ เคารพยกย่อง ให้ความเชื่อถือ
 รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และทำให้บุคคลมีความปกติสุข ทำให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต

ไฉไล ไชยเสวี (2539) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว การมีส่วน
 ร่วมในสังคม ความพึงพอใจในชีวิต ความวิตกกังวลในสภาพการสูงอายุ และการสนับสนุน
 ทางสังคม กับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ ผลการศึกษาพบว่า
 ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนทางสังคมมาก และมีความวิตกกังวลในสภาพสูงอายุน้อย มีผลทำให้
 ผู้สูงอายุมีสภาพจิตดี

เฟื่องลดา เคนไชยวงศ์ (2539) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งพาของผู้ป่วย แรง
 สนับสนุนทางสังคม และภาวะของผู้ดูแลผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง พบว่า แหล่งที่มาของแรง
 สนับสนุนทางสังคมของผู้ดูแลส่วนใหญ่ ได้แก่ ญาติหรือบุคคลในครอบครัว บุตร คู่สมรสหรือ
 บุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลสำคัญในชีวิต บิคามารคา และเพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงาน ตามลำดับ
 ความพอใจในแรงสนับสนุนทางสังคมในสถานการณ์ต่างๆ ของผู้ดูแลที่ต้องการความช่วยเหลือ
 ส่วนใหญ่อยู่ในระดับ พอใจปานกลาง แรงสนับสนุนทางสังคมโดยรวม มีความสัมพันธ์ทางลบ
 กับภาวะของผู้ดูแลเฉพาะภาวะเหงาซึมเศร้า แรงสนับสนุนทางสังคมด้านการได้รับความช่วยเหลือด้าน
 ต่างๆ มีความสัมพันธ์ทางลบกับภาวะของผู้ดูแลทั้งภาวะเหงาซึมเศร้าและภาวะเหงาซึมเศร้า ส่วนแรง
 สนับสนุนทางสังคมด้านความรักใคร่ผูกพัน การรับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การมีโอกาสเอื้อ
 ประโยชน์ต่อผู้อื่น และด้านความมีคุณค่าในตนเองพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทาง
 สถิติกับภาวะของผู้ดูแลทั้งสองประเภท แรงสนับสนุนทางสังคมด้านการได้รับความช่วยเหลือด้าน
 ต่างๆ เป็นแรงสนับสนุนทางสังคมเพียงด้านเดียวที่สามารถพยากรณ์ภาวะของผู้ดูแล ทั้งภาวะเหงา
 ซึมเศร้าและภาวะเหงาซึมเศร้าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ชลชัย ทัทกุลณี (2542) ได้ศึกษาการประยุกต์ทักษะชีวิตร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคม เพื่อป้องกันการเสพยาบ้าของนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคชาย เขตการศึกษา 6 ซึ่งเป็นการวิจัยกึ่งทดลอง โดยกลุ่มทดลองจะได้รับโปรแกรมทักษะชีวิตตามแนวคิดขององค์การอนามัยโลก ร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีประสบการณ์จริงของคอล์บ และทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของเบนดูว์ มาประยุกต์ใช้ในการวางแผน จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งประกอบไปด้วยแผนการสอน จำนวน 8 แผน การเรียนการสอนเป็นแบบให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม วิธีการสอนได้แก่ การเล่นเกม ใช้ ตัวแบบจากสื่อวีดิทัศน์ และใช้เทคนิคกระบวนการกลุ่ม ได้แก่ การระดมสมอง การอภิปรายกลุ่ม การแสดงบทบาทสมมุติ รวมทั้งได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมจากผู้ปกครอง ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการทดลองมีทักษะการตัดสินใจดีกว่าก่อนการทดลองและดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ไม่พบความแตกต่างทางสถิติของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความตระหนักในตนเอง ทักษะปฏิเสธ และพฤติกรรมป้องกันการเสพยาบ้า และไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความตระหนักในตนเอง ทักษะการตัดสินใจ ทักษะปฏิเสธกับพฤติกรรมป้องกันการเสพยาบ้า

กิ่งแก้ว ไชยเจริญ (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ภาวะสุขภาพ การสนับสนุนทางสังคมกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้ติดเชื้อเอดส์ ศึกษากรณี : คามิลเลียน โซเชี่ยล เซนเตอร์ ระยอง พบว่า การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้ภาวะสุขภาพของผู้ติดเชื้อ โรคเอดส์ในระดับค่อนข้างสูง การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้ติดเชื้อ โรคเอดส์ในระดับสูงเช่นกัน

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่สอดคล้องกันว่า เครื่องช่วยทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมมีส่งผลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคม จาก เครื่องช่วยทางสังคม นอกจากนี้การสนับสนุนทางสังคมยังเป็นตัวแปรทางจิตสังคมที่มีผลทางบวกต่อการปรับพฤติกรรมของบุคคล ในทางกลับกัน การขาดการสนับสนุนทางสังคมอย่างเพียงพอ จะทำให้บุคคลมีความวิตกกังวล ไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่จะต้องเผชิญ แต่การที่จะปรับตัวได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นที่มีความสัมพันธ์ด้วย เช่น ปัจจัยทางชีวสังคม ได้แก่ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ เป็นต้น ถ้าหากว่าปัจจัยทางชีวสังคมตัวใดมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับเครื่องช่วยทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมย่อมส่งผลถึงการปรับพฤติกรรมในการเป็นพลเมืองดีของผู้ต้องขังวัยหนุ่ม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับเครื่องช่วยทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคมของผู้ต้องขังวัยหนุ่ม ทักษะสถานวัยหนุ่มกลาง จังหวัดปทุมธานี เพื่อให้ผู้ต้องขังที่กระทำผิดเป็นครั้งแรกได้มีโอกาสในการกลับสู่สังคมอีกครั้ง โดยสรุปเครื่องช่วยทางสังคม และการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของผู้ต้องขังวัยหนุ่ม เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาได้ดังนี้

1. เครื่องข่ายทางสังคมต่างๆ ที่จะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทางสังคมแก่ผู้ต้องขัง ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเครือข่ายทางสังคมของ แอลวิน เอ. วูล์ฟ (Alvin A. Wolfe) มาใช้ โดยกำหนดเครือข่ายทางสังคมเป็นเครือข่ายที่มีข้อจำกัด โดยใช้ประเภทบุคคลเป็นการระบุเครือข่ายทางสังคมออกเป็น 8 ประเภท โดยแยกเป็น 2 กลุ่ม คือเครือข่ายทางสังคมภายในทัณฑสถาน ได้แก่ ผู้คุม นักสังคมสงเคราะห์ เพื่อนผู้ต้องขัง อนุศาสนาจารย์ ครูฝึกวิชาชีพ และเครือข่ายภายนอกทัณฑสถาน ได้แก่ ครอบครัวของผู้ต้องขัง ญาติ เพื่อนภายนอกทัณฑสถาน

2. ประเภทของการสนับสนุนทางสังคมที่ผู้ต้องขังได้รับ จากแหล่งสนับสนุนทางสังคม ผู้ศึกษาได้พัฒนาจากแนวคิดของ ลินดา อี. ครอนเนนเวลท์ (Linda R. Cronenwett) ประกอบด้วย 4 ประเภท ได้แก่ การสนับสนุนทางจิตใจอารมณ์ การสนับสนุนด้านสิ่งของเงินทอง การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนในด้านการให้คำปรึกษา

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคมของผู้ต้องขังวัยหนุ่ม ทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง จ. ปทุมธานี” ผู้ศึกษาได้นำผลจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม และปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคมมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาไว้ดังนี้

2.6.1 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้แบ่งตัวแปรออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) คือ ปัจจัยทางชีวสังคมต่างๆ ได้แก่
  - 1.1 สถานภาพสมรส
  - 1.2 ระดับการศึกษา
  - 1.1 รายได้ของครอบครัว
  - 1.2 ระยะเวลาตั้งแต่เข้ามาอยู่ในทัณฑสถาน
  - 1.3 ลักษณะความคิด
  - 1.4 กำหนดโทษ
  - 1.5 ชั้นผู้ต้องขัง
  - 1.6 ลักษณะครอบครัว
  - 1.7 ภาระในการหาเลี้ยงครอบครัว

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ

2.1 เครื่องมือทางสังคมของผู้ต้องขัง ผู้ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

2.1.1 ประเภทเครื่องมือทางสังคม ผู้ศึกษาได้แยกออกเป็น 2 ปัจจัย คือ

2.1.1.1 เครื่องมือภายในทัณฑสถาน

- 2.1.1.1.1 ผู้คุม
- 2.1.1.1.2 นักสังคมสงเคราะห์
- 2.1.1.1.3 เพื่อนผู้ต้องขัง
- 2.1.1.1.4 อนุศาสนาจารย์
- 2.1.1.1.5 ครูฝึกอาชีพ

2.1.1.1 เครื่องมือภายนอกทัณฑสถาน

- 2.1.1.1.1 ครอบครัว
- 2.1.1.1.2 เครือญาติ
- 2.1.1.1.3 เพื่อน

2.1.2 ความหนาแน่นของเครือข่าย โดยพิจารณาจากระดับความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่ผู้ต้องขังมีต่อกับเครือข่ายทางสังคม

2.2 การสนับสนุนทางสังคมของผู้ต้องขังวัยหนุ่ม โดยแบ่งการสนับสนุนทางสังคมจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1.2 แหล่งที่มาของการสนับสนุนทางสังคม

- 2.1.2.1 ผู้คุม
- 2.1.2.2 นักสังคมสงเคราะห์
- 2.1.2.3 เพื่อนผู้ต้องขัง
- 2.1.2.4 อนุศาสนาจารย์
- 2.1.2.5 ครูฝึกวิชาชีพ
- 2.1.2.6 ครอบครัว
- 2.1.2.7 ญาติ
- 2.1.2.8 เพื่อนภายนอกทัณฑสถาน

2.1.3 ประเภทของการสนับสนุนทางสังคม

- 2.1.3.1 อารมณ์ จิตใจ
- 2.2.2.2 สิ่งของ การเงิน งาน
- 2.2.2.3 ข้อมูลข่าวสาร
- 2.2.2.4 การให้คำปรึกษา

แผนภูมิที่ 2.3
กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรตาม

